

ВЕСТНИК Литературен

Памет за Ивайло Иванов

Иван Станков, Гергина Кръстева, Мая Ангелова,
Мира Душкова, Иван Радев, Димитър Михайлов,
Сава Василев, Владимир Попов, Божидар Богданов,
Юлиан Жилиев, Пламен Пенеv, Биляна Курташева,
Федя Филкова, Мартин Христов

Последни фрагменти, 2016

21 април

Какво е това изискване на Западната цивилизация – да бъдем успешни? То влизало ли е в условията на договора за присъединяване към Европейския съюз? Ако не е част от юриспруденцията на страната, тогава ние не сме задължени да бъдем успешни. Предпочитам да бъда пияница, клошар и отренка – или пък, някой с ампутиран крайник, за когото никаква фондация не полага никакви грижи. За да бъда извън общото статукво, за да се противя на общия меркантилен и излъскан, и рекламен знаменател на времената. Напомням само – засега хората на са задължени да бъдат щастливи – и докато Евросъюза ни е оставил тая междинна свободица, аз мисля да се възползвам от нейната радостна и благодатна пробойна, от този своеобразен „зев“ във времената. Малко преди възцаряването на Антихриста, действително ще се възцарила либералността. А като обърнеш хастара ѝ – това толкова лесно се осъществява при тия либерални режими – хората изведнъж ще се окажат задължени да бъдат щастливи. Наченки и податки за това – къде ли не, включително и в манталитета, който Евросъюза налага, включително – и в тази толкова повсеместна вече употреба на изрази като „успешен човек“ и – както е било при Хитлер – „качествен човек“... Ами, ако не щем да бъдем успешни? Какво ще правите тогава? Аз предлагам, да се пръснете от прагматическа злоба и от рационалистична злост!...

ИВАЙЛО ИВАНОВ

12 000

Ивайло Иванов

*И тази нощ, сред бездните на мрака,
аз плувам сред звезди и раковни
и със ръка на „мишката“ писукам,
и търся близки и познати хора.*

*Тъй, сякаш съм радист на някой кораб,
към светли светове в нощта заплувам,
и буря над главите ни бушува,
и бордът му ударен е от айсберг,
и пътниците в лодките са вече,
единствен аз, на борда му останал,
със морза на писукащата мишка
изпращам своите „sos“-сигнали.*

*Или пък, сякаш съм японското момиче,
с години приковано в своята стая
от лъчевата болест нелечима
след атомния взрив над Хиросима,
комуто казали, че то ще оздравее,
едва когато пусне във простора,
сред бездната под своя чист прозорец,*

12 000

сребристи лястовици от хартия.

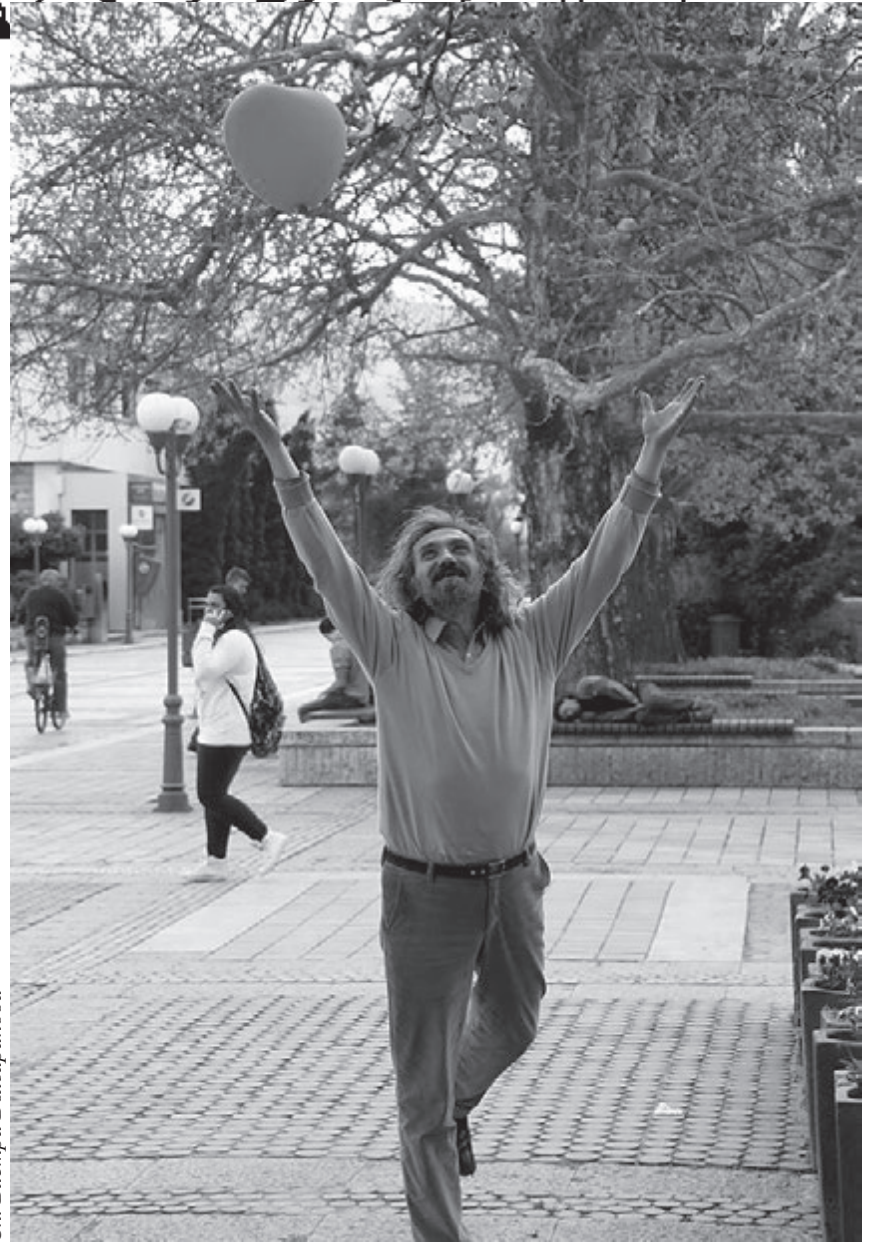
*Пореден стих изписвам на листа си
и съгвам го във лястовица бяла.
Те, строфите ми, затова са къси
и със криле, потрепващи в премала.*

*И виждам ги, от детския си кът,
как в свода на флотилии летят,
минават с клина бял над океана,
над острови, обсипани със пяна,
със перли и със кремъчета остри,
и стигат пред престола тих на Господ.*

*А Господ на бюрото пише ничком,
с глава, под нимба златен засияла,
а после съгва лист, подобно птичка -
хартиен зов и лястовица бяла -
побрала скръб и мъка настояща.
И със замах безмерен я запраца
от своя стар Престол на Саваот
към бездните на моя млад живот.*

*И сутрин на първази си, под свода,
като моряк, по чудо оцелял,
аз виждам, под небесна изнемога,
как тихо каца птицата на Бога,
под формата на гълъб, нежно бял,
и носи ми във човчицата своя
не стих, изписан в траурна жалейка,
а клонче от надеждата на твоя
живот, избран в маслинената вейка.*

Още от и за Ивайло Иванов (1972–2016) –
на стр. 9–16.

Ст. Бистра Българанова

Изборът на Ивайло

Кончината на Ивайло Иванов (1972–2016) пренаписа намеренията как да изглежда новия брой на „Литературен вестник“. На траурната покана откликнаха близо двадесет души. Така се случва след смъртта на истински непрежалми хора – приятелите от студентството и от днес, бившите преподаватели, издателите, критиците, читателите на Ивайло искат да пишат за него, да го удържат поне още за ден-два, за час, за минута в думите си...

Признавам, че се страхувах дали ще спазим мярата, дали няма да се хванем в един капан, в който напоследък постоянно попадат траурните слова, написани или изречени по повод кончината на хора на изкуството. В иначе спонтанния плач за тях често се промъква някакъв блудкав, обикновено безадресен, социален сантимент, мъглявите обвинения към „обществото“, че е допуснало неоправимото, че не е забелязало Голямата личност и ей така е оставило тя да си отиде в бедност, безпаричие и самота. Сякаш тази личност е някаква инертна, безволева маса, с която „обществото“ и „съдбата“ правят каквото си искат. Няма такова нещо. Особено Ивайло Иванов беше сред тези, които не бяха сполетени, а сами избраха да живеят така както най-добре умеят – като привидно неуспял, но признат поет; като отсъстващ, но и пътуващ проповедник на високото слово, като олицетворение на недоумъка в сиянието на свободата. При него това беше осъзнат избор – битие извън компромиса, извън социалното лицемерие, с отдаденост на литературата и най-вече на поезията, на онава, което самият той казваше, че умее да прави най-добре – да стои, да наблюдава, да мисли, като се противи на „общия меркантилен и излъскан, и рекламен знаменател на времената“. Избрано битие на избрана личност. Отшелник, който знае цената на този избор и го устоява с достойнството на истински свободен човек.

Струва ми се, че всички автори в този брой на „Литературен вестник“ устояват на съблазните на сантименталните сирени и се прощават с Ивайло Иванов както подобава при сбогуване с един осъществен поет. Иначе тепърва ще се чуват емблеми за него. Сега от себе си пришивам две: един от знаците поети от поколението на 90-те и най-автентичният и последователен изразител на тенденцията за пренаписване на традициите от края на XX и началото на XXI век. Ето това можем да направим: да четем Ивайло Иванов, да пишем за него, да издадем непубликуваните му текстове, да преиздадем старите. Дължим го не просто на неговата памет. Дължим го на българската поезия, на поезията.

С подкрепата на Национален център за книгата

Централно място в новия брой 110/Пролет на сп. „Християнство и култура“ заемат актуалните проблеми на Православната църква и нейното отношение към дискусии исторически и съвременни теми. Богословът Пол Гаврилок задава въпроса за *Бъдещият Всеправославен събор: To Be or Not to Be*, а протоiereй Добримир Димитров търси отговор на добилия нова актуалност проблем *Възможен ли е бракът с инославни?* Двама от най-известните православни богослови се спират на отношението на християнството към екологията – Джон Манукакис в статията *Physis u ktisis: два различни начина да се мисли светът* и Христос Янарас в анализа *Екзистенциален*

срещу регулативен подход: екологичният въпрос като екзистенциален, а не каноничен проблем. На исторически проблеми са посветени текстовете на Светослав Риболов, който разглежда отношението на *Византийските автори за исляма*, на Георги Казаков по темата *Церемония, памет и православие във Византия. Празникът на православието и неговото учредяване*, и на отец Сава Кокудев, който се спира на въпроса за *Единството и католичността на Църквата в дебата между Константинопол и Рим от началото на XIII век.* В рубриката „Християнство и истина“ са представени статиите на Мариан Стоядинов *Библейски измерения на властта като откровение и приемство* и на Смилен Марков *Спасение от света или спасение на света.* В броя е продължен и анализът на Слава Янакиева *Краят е началото. Опит за кинематографична есхатология*, а Златина Кирчева се спира на *Авторство, ателиета и стилове във византийската духовна традиция.* В полемичен стил е издържан текстът на Марио Коев, озаглавен *Кратко наставление към вярващите, че са вярващи.* Броят е илюстриран с фотографии на Цочо Бояджиев и Николай Трейман от албума *Домът на човека.*

ПОРТАЛ „КУЛТУРА“

www.kultura.bg/web/ – нова територия за гледни точки, видеоинтервюта и дебати с колунистите Иван Кръстев, Калин Янакиев, Теодора Димова, Деян Енев, Тони Николов и Андрей Захарев, Даниел Смилов.

Вижте: „Със слава, вековете надживяла“ (400 години от смъртта на Шекспир).

Прочетете: „За неотивация си комунизъм“ – разговор с Весела Казакова и Мина Милева;

Гоце Смилевски – из „Завръщането на гумите“.

Хайку в столицата

Международен хайку форум от 10 до 12 юни ще събере изтъкнати хайку поети и познавачи на най-кратката поетическа форма от България и чужбина в Столична библиотека. Награждаване на победителите в хайку конкурс „Моето хайку за София“, конференция на тема „Хайку в градска среда“, четения, изложби, музикални изпълнения, демонстрация на суми-е (японска живописна техника), както и хайку разходка с писане на хайку стихове из емблематичните места на града са част от събитието, което столичани могат да посетят през уикенда. За форума идват проф. Дейвид Ланю от САЩ, бивш президент на Американското хайку общество и Световната хайку асоциация, чиито хайку романи са преведени на български и от години интригуват нашите читатели, Док Дръмхелър от Нова Зеландия, който е и музикант и ще представи освен поезията си и някои от своите песни, поетът и издател Шефан Волфиуц от Германия, създател на интернет платформата www.haiku.de. Подробности за докладите на конференцията може да намерите на сайта на Столична библиотека www.libsofia.bg.

Форумът се реализира с подкрепата на Програма „Култура“ на Столична община.

А В R O A D

„Концерт за изречение“ от Емилия Дворянова на унгарски

На 20 април 2016 г. в Българския културен център в Будапеща беше представена книгата „Концерт за изречение“ от Емилия Дворянова в превод на най-изявения в Унгария съвременен българист Дьорд Сонди и издадена от *Napkut Kiado*. За книгата говори известният унгарски писател Ицван Елмер. В залата прозвуча и Шакона на Бах, изпълнена на цигулка от Дьорфи Гергели. Откъси от книгата бяха прочетени от актрисата Андреа Дока. Да напомним, че „Концерт за изречение“ е издадена във Франция, *Presses de l'Ecole normale superieure*, в превод на Мари Врина, в Америка, *Dalkey Archive press*, превод на Елица Коцева. Предстои издаването ѝ в Русия.

„18 % сиво“ от Захари Карабашлиев на полски

Романът „18% сиво“ от Захари Карабашлиев излезе на полски в превод на известната българистка Хана Карпинска, с марката на издателство *Ksiazkowe Klimaty*. Премиерата се състоя на 21 май 2016 г. в Българския културен институт във Варшава, като същия ден авторът даваше автографи на щанда на издателството на Международния панаир на книгата.

К О Н К У Р С

СТУДЕНТСКИ КОНКУРС ЗА ПРЕВОД

В юбилейната година на Пенчо Славейков

проектът „Немски поети – преводи и контексти“ обявява конкурс за нов превод на поетически текстове, включени от Пенчо Славейков в книгата му „Немски поети“ (1911). В конкурса могат да участват студенти от двата филологически факултета (ФКНФ и ФСФ) на СУ „Свети Климент Охридски“. Заявка за участие може да направите на адрес: konkurs_nemski_poeti@abv.bg
В отговора ще получите допълнителна информация.

СО Ф И Я – Б Е Р Н

Литературна вечер с Теодора Димова и Фегя Филкова в българското посолство в Берн

На 25 май т.г. посолството на Република България в Швейцария организира литературно четене на писателката Теодора Димова и поетесата Фегя Филкова. Модератор на събитието беше швейцарският журналист Марк Леман. Литературната вечер беше открита от българския посланик в Швейцария и Княжество Лихтенщайн, г-р Меглена Плузчиева, която приветства гостите и ги запозна с историята и традициите

на празника 24 май и значението на българската азбука и писменост за българската държава през вековете. Вечера премина при огромен интерес към творчеството на двете авторки и към съвременната българска литература както от многобройните представители на швейцарската общественост, така и от страна на представители на българската общност.

П О К А Н А

Посолство на република Аржентина в София, Институт Сервантес – София, Издателство „Проксима-РП“

Ви канят на представянето на книгата **Поетическа антология 1923–1977 от Хорхе Луис Борхес** по повод 30 години от кончината му

Участват: Лиляна Табакова, Ангел Игов, Боряна Дукова, Рада Панчовска, поет, преводач и издател на книгата.

17 юни (петък) 2016, 18.00 ч. НДК, Литературен клуб „Перото“

Спомени до Иво

Мейлите и съобщенията ти, започващи със „Мила Гери!“, секнаха отведнъж. В едно от зимните ти съобщения сега четя: „До скоро, в нашия летен Троян“. През ноември, миналата година се видяхме в Пловдив и правихме планове за Троян през август, но разговорите ни във Фейсбук не стираха, макар да бяха прорязани от паузи, в които се вграждаха черните сенки от ежедневието ти и моята небрежност... Все по-рядко си спомнях студентското си общо време, просто защото през последните години говорехме много и повече за новите ти книги, за новите автори, за очакваните публикации и премиери. Сега драскам по паметта си и се опитвам да подреда някаква, дори едра хронология на онова наше време. Невъзможно е. Защото нямаше време тогава, макар със сигурност да е имало дати, месеци, години, но днес все повече и все по-сигурно знам, че сме живели в някакъв нирванен възторг, в гората на приказката – „туй пренаселено място и цветно/-от сенки и кръпки“, в тази гора, в която днес, по милостиво оставените в пътя светли камъчета от думи и вечна тъга, Хензел и Гретел ще трябва най-сетне да открият дома си...

Дебютната книга на Ивайло Иванов „Хензел и Гретел“ се появи като предизвестена радост. Тъкмо се бяхме намерили във Великотърновския университет, но групата, която съвсем малко по-късно щеше да замени каките и батковците в литературния клуб „Емилиян Станев“, все още витаеше почти невидима около бреговете на Янтра. Нямам никакъв спомен от първата ми среща с Ивайло, не зная как се открихме, вероятно е и някой от великотърновските ми съученици, вече студенти, да ме е запознал с него още в първите ни университетски дни. Но в началото ни приоти Народно читалище „Надежда“, в чийто стар салон или в Клуба на дейците на културата се събирахме от време на време на литературни четения. Не бяхме само филолози – в началото ядрото на бъдещата общност към клуб „Емилиян Станев“ за кратко беше съставено от бивши възпитаници на едноименното великотърновско елитно ЕСПУ, вече студенти във ВТУ (това ядро се разпадна бързо, за да започне да се случва другото, в което вече почти всички бяхме студенти от няколко випуска на „Българска филология“). Тъкмо по това време си отиде наш добър приятел, синът на арх. Теофило Теодоров – Петко Теофилов. Беше малко по-голям от нас, пишеше стихове, но повече четеше първите ни публикации и ни се радваше. Странна и коварна болест стопи костите му в една слънчева стая на великотърновската болница, а майка му – прекрасната ни учителка по физика от гимназията Мария Теофилова, реши след смъртта му да учреди литературен конкурс на негово име. Организацията пое читалище „Надежда“ и неуморимият му председател – вече покойната Велика Иванова. Единственият сред нас, който вече имаше не просто готов, но удивително силен ръкопис, беше Ивайло. Видяхме в конкурса прекрасна възможност, за да се превърне най-сетне ръкописът на Иво в книга – такова беше обещанието и такъв регламент успяха да уговорят читалищните работници. Помня изпънатото от тържествена сериозност лице на белетриста Иван Мишев, който, като председател на журито, обявяваше резултатите на официална церемония. Помня и радостта ни, защото преживяхме този конкурс като първата си литературна завера, отвъд която останаха състезанието и конкурсните външения... Бяхме доволни и щастливи! Толкова, колкото можеше да бъдем само във времето на 90-те. Разбира се, „Хензел и Гретел“ се забави, защото още тогава Ивайло беше поет, който промисляше книгите си така, сякаш му

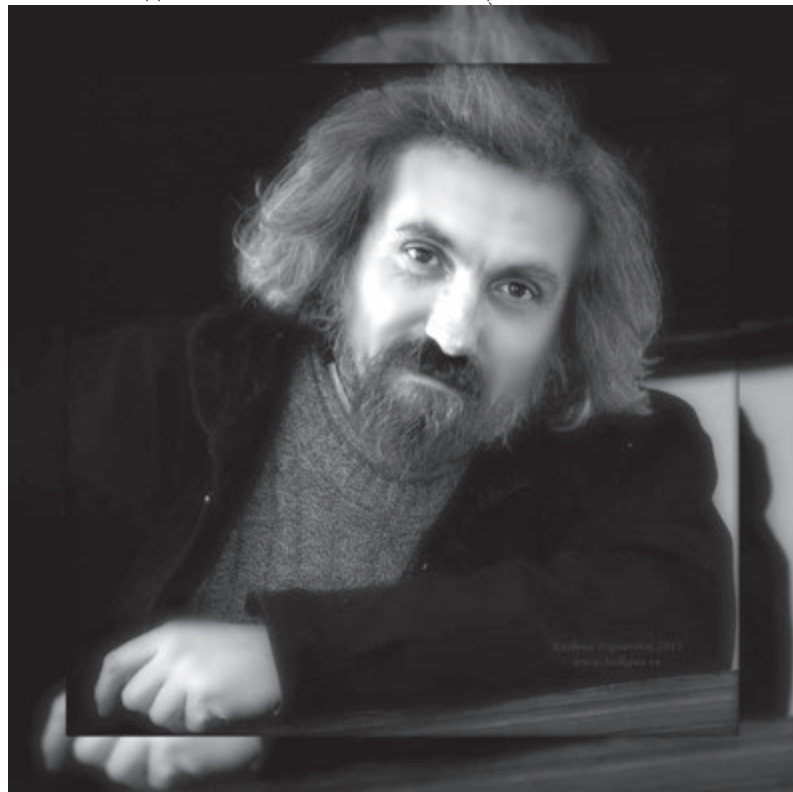
предстоеше не издаване на стихосбирка, а строеж на Хеопсова пирамида. Никога повече не срещнах, не видях такъв автор. В литературния дом на „Хензел и Гретел“ са втъкани невидимите нишки на десетки приятелско-редакторски прочити, на безброй думи от случайни или нарочни разговори, на съгласия и несъгласия. По страниците на тази книга се презръщат много гласове, а всички ние, влизайки тепърва в поезията на Ивайло, все още само интуитивно усещахме, че текстове му се раждаха в миражен копнеж да събират сърцата ни около себе си, да ни изпъват със себе си така, че започвахме да светим в мига, в който физически се приближавахме до автора им. Все още не знаехме, че Иво е искрящият ангел над студентската ни младост, прелитаща в онова карнавално десетилетие с непресекващо щастлив и ироничен смях над застиналите в средновековно високомерие търновски свещени камъни. Все още не знаехме, че Иво ще продължи да бъде такъв и не подозирахме, че тайно и от себе си дори ще бди над отгняващите във времето ни възторзи, ще крепи ръката на всеки от нас с паметта на написаното и изреченото тогава. Не знаехме... Но не беше нужно много време, за да разберем, че той е поетът сред нас. Единственият.

Беше може би зимата на 1993 г., вероятно в края на февруари или началото на март. Литературната ни общност вече се беше оформила и макар в нея за кратко да пребиваха и напускаха най-разни пъстри птици, ядрото вече беше видимо, бяхме се изпознавали из квартири и аудитории и „вторият златен период“, както самият Иво нарича тези години на университетския литературен клуб, се беше начелал шеметно. Под първите публикации засветиха имената ни – Мая Ангелова, Мира Душкова, Владимир Донеф, Гергина Василева, присъединиха се и Николай Петков и Лилия Лозанова, придобили от предишната формация на клуба, който продължаваше да ръководи Сава Василев – от време на време наш асистент по съвременна българска литература, но доста по-редовно – наш приятел. Близко до нас, макар и непосредствено, се появяваха по-големите Станимир Вългенов и Миролъб Влахов – вече заети със студентска журналистика и също толкова студентска полтика. Пътувахме много заедно и много заедно пътувахме – София, Шумен, Стара Загора, все там, където се събираха пишещи млади университетски хора. Дишахме литература, участвахме в национални конкурси и говорехме помежду си в рими и метафори, дори когато се чудехме къде да открием отворена през нощта баничарница или квартална кръчма с по-кротки клиенти. Помежду ни хвърчаха книги, вестници, ръкописи, печатани на машина или писани на ръка с издайнически петна от алкохол или размито от първите сълзи на любовните филизи мастило. Знаехме от Иво толкова много за българската поезия, но финалът с дипломите съвсем не ни се виждаше реалистичен, защото пак от него ни беше известно, че за онова, което има и трябва да се прочете, бяха нужни години поне за още едно висше образование. Много преди началото на курса по съвременна българска литература гласът му сглобяваше въздуха около нас, произнасящ наизуст, тихо и настойчиво стиховете на Александър Вутимски, Александър Геров, Валери Петров, Радо Ралин, Иван Цанев, Иван Методиев, Николай Кънчев, Борис Христов... Когато не рецитираше, Иво четеше в читалнята и дишаше между паузите в споровете, разнасяни от светогорския ни вятър, съхранявал тайно по това време неговите „светогорски пътеписи“. Пак Иво откриваше дебютните публикации на Борис Христов в архивните броеве на университетския вестник, следеше подвижните светлосенки по лицето на Иван Цанев

из различните редакции в издадените му до това време книги, диреше и изчистваше от забравата с внимателна археологическа четчица следите на поетите от „търновската вълна“, влюбваше и разлюбваше автори, влюбваше ни и ни разлюбваше едни в други, докато по светлата му греха се отпечатваха удивените зеници на познати и непознати нам красиви момичета... Та през онази зима внезапно тръгнахме към Банско – Ивайло, Нуки Петков, Мая Ангелова, Владо Донеф и Калин Костадинов. Всъщност крайната ни цел беше хижа „Академика“. Пътувахме и на автостоп, и в теснолинейката за Добричище, но в Банско, вероятно уплашени от студа и снеговете, си намерихме квартира с печка на дърва и се утаихме покрай ароматите в дома на гостоприемната ни хазайка поне за два дни. В оня пиришки струг край Глазие Ивайло се увиваше с всичките ни шалове, слагаше по няколко пуловера и отиваше да чете в градската библиотека, след като ни будеше сутрин с недоволството на гладния, докато съвсем скоро не станеше ясно, че гладът съвсем не е за баничка с кафе. Към хижата се отправихме в един следобед, натоварени със сакове и наивност, газещи с марафонки и кларкове еднометровия сняг. Днес вече зная, че предстатата ни за разстоянието, което е трябвало да изминем, е била толкова заличена от планинарско невежество, че опасността да потънем в мартенските ледове като малки литературни христопродановци е съществувала съвсем, съвсем реално. Забралихме рефлексите си на начеващи автостопаджии и очевидно изгледжаша толкова безпомощни в снега, успяхме все пак да стопираме случайно преминаващ по все още проходимата за автомобили зона голям автомобил, в който един загрижен шофьор с добри мускули и съчувстваща дама за спътник, ни натовари и отведе до лифта към – както се оказа, претърпаната с младежи хижа, където все пак ни приютиха за една нощ.

Помня връщането ни на следващия ден, помня снега, който изгизгахме сред непрекъснато пагане и лавини от смях. И сред стихове, с които Иво топлеше ръцете ни, наместо с ръкавици, и собствените си глас – наместо с чай. Знаехме вече наизуст много негови текстове, „Стъпвай в моите стъпки...“ постепенно се превръщаше в химн на любовната тъга по несбъднатото мечтане за сливане, но в планината, в онзи сняг, където оставяхме следи от пързалци се ходила и теда, това така любимо ни негово стихотворение пропука леда на светлия си плач, за да се превърне във внезапен ведър пътепис на авантюриата ни заедност, на краткото ни зимно безсмъртие.

Така преминахме през високия сняг на младежкото си време, в което бяхме благословени с Иво. В този сняг все още стоят отпечатъците от общите ни стъпки, озарено светят вледенени леките кристали на думите, с които откривахме поезията по възможно най-възхителния начин – през строфите на Иво. В годините, когато светият хълм на Великото ни Търново се отдалечи от всеки от нас на различно разстояние, Иво все повече се превръщаше в онази обща за всички ни светла нишка, за която, според

Сн. Руслана Попсавава

образа на един от любимите ни поети Иван Цанев, бяха завързани възхитените ни за поезията му погледи. По тази нишка от време на време някой от нас се озоваваше в родния му Троян, където той остана – мъчително и саморазкъсващо се, след неуспешни опити да заживее и да продължи да пише и работи в София, където така и никога не го прие, въпреки многобройните му, натрупани с времето литературни приятелства. От няколко години се виждахме почти всяко лято именно в Троян, откъдето е майчиният род на съпруга ми Димитър Кръстев, с когото Иво се познава от същото това студентско наше общо време, и с когото именно той ме запозна преди повече от 20 години (автографът на „Хензел и Гретел“ е един от първите автографи, които през 1995 г. получихме като вече семейство – „На Димитър и Гергина Кръстеви – дано общото книжно тяло бъде достойна метафора за тяхната взаимност!“). В Троян Иво почти никога нямаше постоянен или задълго актуален телефонен номер, нито пък домашен, но от един момент насетне стана ясно, че не ни е и необходим. Защото беше достатъчно да се разходим по главната улица в градчето и той просто се появяваше отнякъде – извикан от мъчаливо изречена дума или доловил послание по въздуха от „безтелесни пръсти, безтелесен вятър“. Така се появяваше винаги и не само в родния си град. През миналата есен така изникна една сутрин зад университетската ограда и в Пловдив, изпреварил всичко и всички – очакващ, усмихващ се, щастлив. Шегувахме се, че явно сме открили начин да го викаме. Грешахме. Всъщност ни викаше той.

Извика ни и сега, в първия детски ден на юни. Твоят Троян се радваше на децата, а в новото му гробище, на пътя към село Калейца, ритуалът на смъртта те прие като крехко притихнало дете, изпълнил сякаш кроткото си настояване от строфите на „Пътниче мастило“: Умирайте изцяло и свениливо. Като жужене в непозната стая: като мухата – петънче мастило сред сребърната графика на паяка. Смъртта ти злобецо отчути парче от сърцето на общото ни време и острите му ръбове са забити във вените на спомена. Душата ти пое нагоре, към хребета на птичия поглед, откъдето – знам – ще продължиш да ни обичаш, ще продължиш милостиво да превързваш разранената ни слепота – за теб и за поезията ти. В полета ти над замръзвалата Лета пролясва светъл кичур и свети като слънце в гилотината.

ГЕРГИНА КРЪСТЕВА

Още от и за Ивайло Иванов (1972–2016) – на стр. 9–16.

Литературен вестник 8-14.06.2016

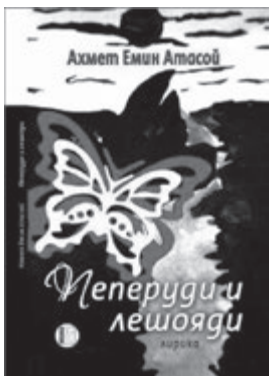
Ивайло Знеполски, „Как се променят нещата. От инциденти до Голямото събитие“. Първа и втора част. Изд. Институт за изследване на близкото минало, изд. „Сиела“, С., 2016, 552 с., 17 лв., 400 с., 15 лв.

Изследването на Ивайло Знеполски едва се побира в два тома, за да ни разходи из *другата версия* за случването на историята на НРБ. Въпреки че от заглавията на отделни глави става ясно, че обособява поне седем персонални случая (случаите *Желю Желев, Николай Генчев, Асен Игнатов, Илчо Димитров, Кирил Петров, Добрин Спасов, Иван Славов* и др.), авторът предпочита да развие понятията *инцидент, събитие (секторно събитие или събитие-състояние)* и *Голямо събитие*, за да изгради модела за събитийна верига, в чийто край е разпадането на комунистическия режим през 1989 г. С микроисторически финес е представена проблемна мрежа от действия, индивидуални избори и решения, чрез които репрезентативното и изключителното взаимно се тълкуват, за да разкажат една отминала епоха през собствената си изразителност. Ювелошно.

„Стихове“ от Константин Павлов в българската литература и култура. Поредица „Алтернативният канон: Творбите“. Книга втора. Изд. „Кралица Маб“, Департамент „Нова българистика“ на НБУ, С., 2016, 372 с., 15 лв.

Сборникът събира текстове, прозвучали за първи път на научната конференция за втората книга на Константин Павлов „Стихове“ – форум, организиран от департамент „Нова българистика“ на НБУ 13 ноември 2015 г. Може да бъде четена като профилирано продължение на другия сборник, посветен на личността и цялостното творчество на поета – „Константин Павлов в българската литература и култура“ (2009). Освен десетте научни студии, в два дяла са публикувани архивни документи, осветляващи сложните отношения между цензурата и ръкописния вариант на книгата, между институциите и автора през 60-те години на XX век и отзивите от критическата кампания срещу „Стихове“ в официалната преса през 1965/1966 г. Сolidно колективно изследване, което укрепва конкретното знание за най-средичния автор в алтернативния канон от епохата на НРБ.

Ахмет Амасой, „Пеперуди и лешояди“. Изд. „Светлана Янчева – Изгуда“, С., 2016, 80 с., 7 лв.

Роденият в търговищкия край и принудително емигрирал през 1989 г. в Бурса турски поет и преводач Ахмет Амасой дебютира с авторска книга у нас. Сам „превел“ или направо „написал“ на български стиховете в нея, той показва сплитане между балкански и източно-средиземноморски традиции, философска пронацателност, сантимент, но и остроумни иронии. Българският език като сечиво за постигане на самородна лирика.

Яворов и другите

В блясъка на своето възнесение към небесните селения ти възхождаш – горд, успокоен – в славата на вечен ден

Гео Милев

Новата книга на литературния историк Димитър Михайлов за поета е много точно озаглавена – „Яворов и другите“. Тя съдържа 12 студии и статии, замислена е като продължение на предходното изследване „Поетът Яворов“ (2012) и фокусира вниманието „към други светове, навън, в съпоставка, диалог, различеност“. Надеждата на автора е, че текстовете в новото издание, „събрани заедно, образуват хор“. Хорът означава диалогичност, многогласие, но и съглас-ие между включените работи. Общата основа на това съгласие е безспорно почитта на изследователя, която се материалзира в две последователни съгържателни критически книги, които обобщават натрупаните сюжети за живота и творчеството на Яворов. В методологически план то е подкрепено от изследователския подход на историка, който разглежда психобиографичния, текстологичния и литературно-историческия контекст на поетовото творчество, не толкова поетиката на творбите, както в предходното изследване.

Литературноисторическият поглед доминира в следните текстове: „Боян Нелюдов против Яворов“, „Случаят Иван Радославов“ и „Кой подсказва заглавието „Заточеници“?“. Първите две студии засягат интересни страни от съществуването на персонализма като културна стратегия в нашата литература от времето на кръга „Мисъл“ и сп. „Хиперион“ с позитивните, но и проблематичните аспекти на неговото осъществяване. Статията „Кой подсказва заглавието на „Заточеници“?“, ни насочва към едно обособено предположение за промяната на заглавието на Яворовото стихотворение, която внася нов смислов потенциал в рецепцията на творбата. Според Д. Михайлов името Боян Нелюдов е мислено от поета като негов псевдоним. Става дума за трикратното изписване на това име на първата корица на т.нар. Втори анхилски бележник на Яворов, използван в периода 29 юли – 26 септември 1900 г. Известно е, че прочутото прекръстване на Пейо Крачолов се извършва през 1899 г. в януарската книжка на сп. „Мисъл“ и е направено от д-р Кръстев и редакционния комитет: Пенчо Славейков, Кирил Христов, Иван Андрейчин, Тодор Влаиков. Този акт на персоналистично действие е предназначен да създаде новата литературна личност на поета, за която, обаче, той е имал друг избор. Д. Михайлов внимателно разчита значите на вътрешния драматизъм, несъгласие и съпротива при налагането на псевдонима в съзнанието и творчеството на поета.

Студията „Случаят Иван Радославов“ разглежда обстоятелството на адепта на символизма към Яворов от частните писма на критика и статията му след смъртта на поета през новозикованата стратегия „Яворов е голям поет, но...“ в продължение на десетилетие на страниците на сп. „Хиперион“ до все по-безпомощните и тенденциозни формули заклинания за твореца в „Българска литература“ (1936). Въпросът за отношението на Иван Радославов към Яворов се оказва изключително важен и „за литературната ни история, за образците и стожерите

в нея, за школите и в частност за символизма и за... литературния му вкус и добросъвестност.“ Страниците, които разгръща Д. Михайлов, всъщност ни разкриват етапа, в който литературният персонализъм като културна стратегия в една от своите форми се превръща в култ към личността на Теодор Траянов за сметка на принизяването на Яворов като творец.

Статията „Кой подсказва заглавието „Заточеници“?“ е любопитна с опита да се използва продуктивния потенциал на грешката за литературно-историческата реконструкция на отминалите литературни факти и събития. Внимателният поглед на вещица познавач на литературната епоха търси скрития смисъл и взаимовръзка между известните и незабелязаните следи. Попадайки на грешка, историкът успява да възстанови замисъла, етапи в творческия процес и литературната съдба на произведението. Известно е, че първата публикация на „Заточеници“ е през януари 1902 г. в сп. „Мисъл“. Там заглавието на творбата е „Към Подрумкале“. Със сегашното заглавие стихотворението за първи път се появява във второто издание на Яворовата книга „Стихотворения“ 1904 г. Божан Ангелов в рецензия в априлската книжка на сп. „Мисъл“ от 1903 г. за стихосбирката на Владимир Ковачев и Христо Силянов „Гъгите на роба“ нарича стихотворението на Яворов „Подрумските заточеници“. Няколко месеца след публикуването на рецензията във второто издание на „Стихотворения“ Яворов го превръща в „Заточеници“. Хипотезата звучи убедително и открива нови подстъпи за осмисляне съдбата на прочутата творба.

Текстологичен подход ще открием в студиите „Хайдушки песни“ и „Неизвестни Яворови поправки. Шрих към историята на стихосбирката „Безсъници“. Вниманието в първия текст е насочено към „петата хайдушка песен“ – стихотворението „Македонец съм обчар“, поместено във втория брой на хектографския лист „Свобода или смърт“, списван от Яворов в Македония през зимата и ранната пролет на 1903 г. Според Д. Михайлов творбата е писана с „ирония към поезията и с изключителна отдаденост на поета към конкретната публика на вестника и към... себе си като агитатор“. Убедителни доказателства за единството на цикъла „Хайдушки песни“ и петата хайдушка песен са потърсени в поетиката, фактите около появата на творбите, анализ на Яворовия „македонски поетически“ бележник (№ 6), модерна смисъл на цикъла. Втората студия е свидетелство за ефекта на закономерната случайност в работата на литературния историк, ако може да си послужим с този оксиморон. Където и дарът на съдбата да се докоснеш до рядко издание, което само истинският познавач умее да оцени в пълнота. Става дума за попадналия у Д. Михайлов екземпляр с подвързани книжки от 15-годишнината на сп. „Мисъл“ от 1905 г., когато Яворов за първи път е редактор заедно с д-р Кръстев. Публикувани са факсимилета на стихотворенията „Самота“, „Угасна слънце“, „Пред щастие“, „Насаме“, „Евреи“ с автентични Яворови поправки върху отпечатания текст. Изследвачът проследява съществени корекции, коментира какво е поправено и пренесено ли е или не в „Безсъници“ (1907), а после и в „Подир сенките на облаците“ (1910). Наблюденията добавят факти към важния сюжет *как Яворов работи над текстовете си, за да стане Големият поет*. Психобиографичният подход е заложен

в статиите „Лора в биографията на „Козато гръм удари, как ехото заглъхва“ и „Тебе, мило братче Атанасе...“. В първия текст въз основа на кореспонденцията между поета и Лора Каравелова през 1912 г. е проследена ролята на Яворовата любима като „скрития женски персонаж“ в създаването на пиесата. Втората работа обръща внимание върху неосветените взаимоотношения между Яворов и по-малкия му брат Атанас Крачолов, който помага за нанасянето на поправките върху „Подир сенките на облаците“ през 1914 г.

Книгата на Д. Михайлов по много осезаем начин сговаря минало и настояще в съдбата на Яворов и нейното осмисляне от предходниците и съвременниците. В особени смислови съотнасяния влизат текстове като „Некролози по стените“ и „Семейният печат“, от една страна, и „Деца на Яворов“ и „Съдбата на поета“, от друга. Първата статия ни въвежда в атмосферата на трагичната ситуация около смъртта на Яворов чрез публикация на некролозите и анализ на жестовете на близките в техните думи на прощаване с поета. Във втората, семейният печат е разчетен не само като музейен експонат в Къща музей „Пейо К. Яворов“ в Чирпан, а и знак за Яворовия копнеж по семейство. Миналото сякаш изпраща сигнал към съвременния читател за своята трагика. Публицистични материали като „Деца на Яворов“ и „Съдбата на поета“ реагират на способността на съвременниците да осмислят живота, словото и делото на Яворов с подобаващо уважение. За Д. Михайлов и днес фигурата на Яворов продължава да расте със всяко ново поколение, но не липсват и престъпления спрямо поета като закриването на Яворовия музей в Чирпан през 2013 г. Като книжно тяло „Яворов и другите“ също сговаря по интересен начин минало и настояще. Модерна семпла корица в синьо, лекота и в същото време диалог чрез снимките и шрифта към текстовете от епохата на поета. Избраният шрифт на критическата книга, архаизиран, но стилин и изискан, се асоциира вторично с шрифта на публикуваните факсимилета на творби на Яворов в сп. „Мисъл“ или в некролозите около смъртта на поета. Сякаш капчицата мастило се отлага на страницата и удостоверява почерка на автора. Метатекстът се опитва да се доближи визуално до текста на Яворов. За тази концепция и изпълнение поздравления заслужава изд. „ДАР-РХ“ - Велико Търново.

ВЛАДИМИР ДОНЕВ

Димитър Михайлов, „Яворов и другите“, Велико Търново, изд. ДАР-РХ, 2015.

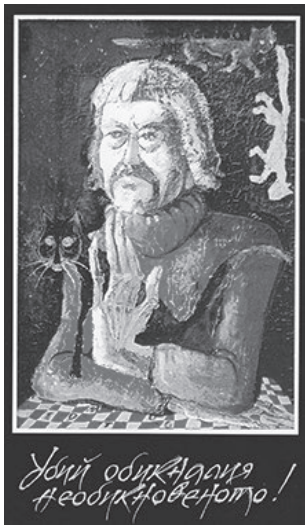

Проектът е съфинансиран от Столична програма „Култура“ на Столична община за 2016 г.

85 години от рождението на Михаил Тошков

Феникс – профил и анфас

Достатъчно пълна представа за Михаил Тошков би могло да се добие от неговата антологична мемоарна книга „Стъкленото тяло“ (2007), удостоена с наградата за литература „Христо Ботев“. Точно в нея той е хроникьор на противоречиво време и привежда в действие прозрачността на човешкото тяло като метафора на потушаната „прозрачност“ в обществото ни – чрез моментните снимки от неговото общуване с известни писатели, художници и политически фигури, през двойното огледало на забравени вече агресивни политически ходове по време на комунистическия режим, оказали се съдоносна преса върху интелектуалния ни елсит. Тошков умее да разказва от първо лице, но не като говорител от трибуна, а като „на ухо“ в литературните кафенета – не само в София („Бамбука“, „България“, „Варшава“, „Прага“), но и в Пловдив, Стара Загора, Чирпан, Бургас, Трявна, Париж... Биографията му е изключително разнообразна; пишейки за известни колеги, той веднага илюстрира текста си с карикатури. В „Стъкленото тяло“ оживяват шаржовете (реален емоционален профил и човешки греховен анфас) на Дора Габе, Базряна, Н. Фурнаджиев, Ламар, Пеню Пенев, Атанас Далчев, Р. Ралин, А. Геров, Борис Делчев, Валери Петров, М. Грубешлиева, Слав Хр. Караславов, Леда Милева, Николай Кънчев, Л. Левчев, Константин Павлов, Хр. Фомев, Иван Динков, Генко Генков, Вл. Свинтила, Чавдар Добрев, Първан Стефанов, Е. Евтимов, Ив. Здравоков и много други. Книгата е едно прелюбопитно, поучително четиво за писателските съперничества, за личните грами на тези големи фигури и за видимото (над разочарованото невидимо) в отминала епоха, овековечила техните имена. Самият Михаил Тошков

Убий обикновените не обикновеното!

оприличава своето писане на „присъпни от самота, триене на петна, сантименти и вулгарности, наядване и вдяване, вглеждане и обглеждане, страсти и пристрастия“ – въобще неговата словесна идентичност носи името „думи-стоножки“...
Като поет обаче Тошков изобщо не пише хаотично – книгите му са подчинени на една вътрешна и външна цикличност: той притегля вътре в ежедневието поетическо говорене не толкова битовото, социално или политическо злободневие, а търси (и облича в колорит) народностното, библейското, вселенското.
От първата стихосбирка „Ръждива брадва“ (1963) на младия тогава Тошков, през „Спирала“ (1967) и „Протуберанси“ (1968) започва една линия на бунтарство, заклеимено от политическите законодатели в литературата ни тогава – особено след Пражката пролет. За поета настъпва 25-годишно мълчание – не публикува никакви стихове, отдава се на есеистика, критика, белетристика. Но и в тези първи три стихосбирки се усеща еретичен дух, опит за вмъкване в друг език, дълбинна абстрактност. Така постепенно ще се формира авторският му стил, който ще достигне своя апогей през новия XXI век, обозначавайки себе си като *метареализъм*. Водещото го в потока на метареализма се простира извън границите на позволеното, то е свободата да говориш за всичко – докато слееш представи и пространства, разместиш знаци и табута, разчовъркаш знанието в чантата на статуквото, оставяйки написаното без главни букви, без точки и запетайки, защото в този свят са еднакво важни и хлебарката, и слънцето; а лицето слиза от вселенския триножник като от

бесило. Ето така вижда себе си поетът 40 години по-късно в стихосбирката „Триножник“, в стихотворението „Автопортрет I“:

Огъвам се под ударите на слънчасалата четка – самобичувам се за да изгоня поленните грехове по кожата ми Сред хаоса на цветовете забелязвам изморения си поглед – прободено с карфица пълно насекомо

Разтънат на статива – модел съм си самият аз!

Може да се каже, че Михаил Тошков постави жалоните на метареализма в нашата поезия. Това е все по-отчетливо дефиниращ се стил – основното му качество е боравенето с подвижната перспектива, с алегоричното преместване, с оварваряването на езика – „благоприличната“ гума отстъпва в полза на онези ефектни, но и скандални словесни обозначения, за които официалният език си е изработил евфемизми. Разгръщам антологичната стихосбирка на М. Тошков „Отвесната греда на кръста“ (2010) и веднага попадам на това характерно негово обожествяване на грозното, това обрисуване с пиетет на ръбестите лица, несиметричните фигури, вцепенените птици, удавените очи или развенчания мит. Точно сега е редно да отбележа и нещо много важно: в първите си стихосбирки Михаил Тошков дълбае метафоричните невъзможности, сетивното и видимото превъплъщение на *земята* като символ, като начало и изход, като вкореняването на *Кръста*, защото без опората в пръстта човекът не притежава отправната точка на своята весна – лична и вселенска. Впоследствие поетът се гмурва в бистротата на подводното дишане, там

ракурсят е уголемен, първичното надделява, действието влиза в зоната на ретардацията, защото *водата* е друга сцена, друг космос. Разгрънете стихосбирката „Аквариум“ (2014). Точно в нея Михаил Тошков продължава да натопарва лодката на собственото неизчерпаемо експериментаторство: стиховете се редуват с импресионистично-есеистични откъси, озаглавени „Думи от бутилката“ – тук свободният стих е на границата на чистата философска беседа, с тази разлика, че сякаш збучи ехото на античен хор – от потънал кораб, от потънали времена, от божествените селения... Тук няма да намерите йерархия на личностите или алчност за притежания. Опасните рифове са вътре в нас, много малко ни е необходимо да корабкрушираме или да изградим спасителния за нас мит. Затова поетът изследва „даските на ветровете“, призовава корабния дух, той е „княз на песчинките“ и живее в „бледия седеф на самотата“, а неговите химни са „лесните на многото удавници, които следват петолинето на морето“... Какъв размах на въображението! Чувате ли музиката от буреностното петолине? Ето така функционира метареализмът – тоновете на подводния свят и багрите на огнения хоризонт се сливат в акта на едно вторично поетическо съзнание, за да транслират своите послания в едно необятно Пето измерение – поезията, в случая непревзимата вълна цунами... И не само това. В „Думи от бутилката“ става и срещата на стиловете, на гласове от нашата и световна поезия, защото прамайката на света – морето – е вечният пристан на разпознаването,

на запознаването, на поклоната прег свръхприродата. Стигаме до третия елемент: *огънат*; го Театъра на марionетките, там не ни е необходимо благоразумие. Затова на прага на своя 85-и рожден ден Михаил Тошков ни предлага нова книга. „Следи от ФЕНИКС в пепелта“ се опитва да обедини религия, митология и модерност, сякаш в поезията би могло да бъде събрана епиката на цялата цивилизация...

Тази книга не е с претенция за *causa finalis*, за изчерпване на новите тълкувания на едно толкова древно понятие като *огънат* или за съвременяване на *феникса* като символ. Тя ни разтваря гледки от изстраданите колизии на един обикновен човек, през социалната аalienация до краха на духовните ценности, които в анархичния демократичен панаир на новия век нямат надежден механизъм за истинност.

Страданието не е само сълзи, ни казва авторът, то е преди всичко *Огънат на унищожението*, онази прагревна Геена, която е мястото за вечно наказание на грешниците, но извън религиозните текстове на евреи, мюсюлмани и християни вече понятието претърпява развитие – през езическите култове, ренесансовата живопис, класическата литература и бароквата музика до драматичния сблъсък на антагонистични философски учения през XIX и XX век, на бързо зараждащи се и изчезващи течения в изкуството.

Така до днес, когато на власт е модата на фрагментарността. Читателят (зрителят) търси само „хапче“ информация. Никой консуматор на изкуство не задържа повече от две-три минути погледа си върху картина или текст.

Но какво не може компютърът? Той не може да признае греховете си. За да значи бъдещето с онова самозапалване на тялото и на духа, което се случва и на живо, и в текстовете на гениите на словесността. Чета поезията на Михаил Тошков и го откривам: него – като личност-възлен (неуизтриваем), идеите му – като аксиоми на бдението – предупреждение към битието, ескиз на смъртта, сълзи от огън, светлина от феникс:

На толкова много езици ми говори огънят – невероятен полиглот.

Поетът съществува чрез храната на създаването, чрез лъчението на буквите и сокът на ритмиката, изпълнени цветните му сънища. Затова е щастлив в нирваната на самотата, която е „второто му сърце“... И няма никакво значение дали идва Луцифер или ангелът е черен. Няма никакво значение днешната слава, когато след „Димчо Дебелянов никой не пое...“ В тези стихове крещи съвременността – с хронологията от разтърсващите днес света злодейства – войните, атомната гъба, неравенството, гладът, терорът, религиозният фанатизъм; нечия зловеща ръка мести (сякаш са марionетки!) „фигурите на Христос, Мохамед и Буда върху черно-белите квадратни на случайността“. Разбира се, България е петно от пепел върху картата на света. Тя е видяна като злочеста нестинарка, като „сгърчено грозде на слънце“, превила гръб пред празни соби...

„Следи от ФЕНИКС в пепелта“ е книга без начало и край: ако разместите по произволен начин творбите в нея, внушението остава непроменено. Всичко е еднакво важно, всеки символ тежи в своята многозначност и пътува през хаоса от познания към всеки нов читател.

АНЖЕЛА ДИМЧЕВА

„Драматургия Аскеер 2016“. Съст. Милен Миланов. Изд. Фондация „А’Аскеер“, С., 2016, 244 с.

Ето го дванадесетият том поред, който включва трите номинирани пиеси за наградата

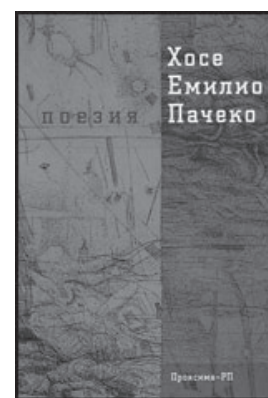
„Аскеер“ в категория „Съвременна българска драматургия“. За 2016 г. това са „Сестри Палавееви: в бурята на историята“ от Алек Попов и Деляна Манева, „Няма ток за електрически стол“ от Александър Секулов (отличен с наградата) и „Невинни убийства“ от Десислава Гаврилова. Преговорите от Георги Лозанов, Митко Новков, Юрий Дачев и Никола Вангов въвеждат в представителното многообразие на българските текстове за сцена – от гротесков комедия, през висок философски абсурд, до документална драма. „Аскеер“ не просто представя и чества днешните най-добри български пиеси, а настоячиво ги мисли – аналитично, полемично, с памет, която не заспива. Том, който докосва съвършенството в областта на такъв тип издания, благодарение и на съставителя Милен Миланов, на водещия редактор Никола Вангов и на редактора на преговорите Виолета Миланова.

Георги Гроздев, „Китайски разкази и загадки“. Изд. „Балкани“, С., 2016, 192 с., 5 лв.

Това е българо-китайската книга на Георги Гроздев, събираща 30 кратки истории и есета, резултат от двумесечното му пребиваване в

Шанхай по покана на Асоциацията на техните писатели. Особена *диалогична* проза, развито пренасяща гледки, асоциации и размишления между българския и далечния изток; избягваща евтините народопсихологически изкушения, а приблжаваща високи цивилизационни хоризонти; любопитстваща да прозре живеенето и мисленето на другите, за да го вързи в свой реален, но и метафизичен опит.

Хосе Емилио Пачеко, „Поезия“. Съст. и прев. Рада Панчовска. Изд. „Проксима-РП“, С., 2016, 160 с.

Онези, които гържат не само да познават, но и да се учат от върховите образци в световната

лирика, ще трябва да прочетат първата книга на български на един от най-големите поети, който наред с Октавио Пас и Карлос Фуентес, правят от мексиканската поезия на XX век пространство на особен тип езикова свобода. Но тъкмо Хосе Емилио Пачеко, (1939–2014) ни покорява с екзистенциална прямота, с някакво безмислено дълбоко вникване в човешките бездни, умно, сякаш сгържано, но със спиращи гъба директни или алегорически прозрения. Изданието е снабдено с полезно критическо приложение, което позволява да стигнем до същностно разбиране. Поредното испаноезично съкровище, внесено у нас от Рада Панчовска.

„Венеца на дните“ – неизвестен поетически цикъл на Мара Белчева*

Людмила Хр. Малинова

Става въпрос за поетически цикъл на Мара Белчева, който е онагловен „Венеца¹ на дните“ и се съхранява в нейния архив². Съдържа четиринадесет творби, като първата – „Сватба“ е изградена от петнадесет поетически сегмента. Той е част от неизвестна нейна замислена стихосбирка, която носи същото заглавие и е запазена в черновти ръкописен вариант с множество поправки, зачертавания, плътни задрасквания. Впоследствие поетесата преписва на чисто в отделна тетрадка въпросните творби, когото може да се приема и като малка стихосбирка. Замислената книга тя пише непосредствено след „На прага стъпки“, в Германия, в планинското селце Вертах, в Баварските Алпи, в първите месеци на 1921 г. Това е поредният период на самота в живота ѝ, в който вече са се натрупали твърде много скъпи загуби: на близки от семейството ѝ, на любим съпруг – Христо Белчев, когато е още съвсем млада, на Пенчо Славейков – ключова фигура в живота ѝ; време на разочарования, надежди, но и на лек скепсис около връзката ѝ с немския лекар и българист - д-р Георг Адам. Междувременно боледува, а и през тези години живее с тревожните новини около съдбата на България и с болката след Ньойския договор... През август 1920 г., когато първата ѝ книга вече е литературен факт, тя пише от Вертах на издателя – Александър Паскалев: „...Все пак съм и аз млада майка, и дано моето чедо бъде добре прието... Пиша, чета, разхождам се тук, а мислите ми са в България...“³.

И тези мисли я връщат към детството, към отминал, но скъп за душата ѝ свят. Именно тогава тя създава тези неизвестни до днес творби - поетични скици, свързани с миналото на рода, споменни фрагменти от преживяванията ѝ като дете, запечатали се силно в съзнанието ѝ, нейна своеобразна лирическа автобиография. Но в тях оживяват и битът, духовната култура и мирооглед на българите, традициите и обичаи. Те говорят за една непозната Мара Белчева и разкриват друг тип нейна поезика. Някои от творбите са близки до народопесенния изказ – нещо, което не е характерно за познатите ни нейни три книги: „На прага стъпки“ (1918), „Сонети“ (1925) и „Избрани песни“ (1931).

Защо е избрала това заглавие - „Венеца на дните“? Може би защото това са сърдечни излияния, свързани със сладкосталгичните спомени за дните на щастие, за един безвъзвратно отминал свят, обогрнен с романтиката на детството и отвеждащ към корените на съкровено. След първата творба – „Сватба“ е обозначила: Вертах, 16 март, 21 – Мара Белчева.

Само седмица по-късно, на 24 март, в

писмо до брат си Ангел Ангелов споделя: „В мен сега възкръсна миналото и аз като че ли едва сега пея душата си. Сама се чудя как се дигна тая завеса и неща, предмети, хора изпъкват с най-малки детайли. Вярвам ще бъде интересна тая книга, ако не днес, то за поколенията.“⁴ Но тази книга тя не я издава. Само 6 творби от нея, с известни редакции, обособени в цикъл „Старият град“, са отпечатани в сп. „Златороз“ в края на 1921 г.⁵ Осем месеца по-късно (на 22 септември 1922 г.) Владимир Василев пише на Мара Белчева едно не особено любезно писмо, в което изтъква огромната си заетост, проблемите, около издаването на списанието, коментира евентуално предстоящо издаване на неин превод и накрая добавя: „Изглежда, че сте останали с подозрения. Дори разбрах, че е минала мисъл едва ли не за влияние някакво... За да разсея всяко съмнение, съобщавам Ви още от сега: IV кн. е оставена за „Венеца на дните“ (целта сте могли да изоставите работи като „Старият град“, вярвам, че ще можем да гадем още един цикл)... В поканата, която ще бъде напечатана и в самата 10 кн. „Венеца“ е обявен.“⁶ Действително в 10 книжка, заедно с поканата за новия абонамент, е обявено, че през третата годишнина на „Златороз“ от Мара Белчева ще бъде отпечатан „Венеца на дните“⁷. Това също не се случва. И повече нищо не се чува за тези творби. Едва през 1991 г. Анастасия Първанова в своя статия за М. Белчева, споделяйки наблюденията си за нейната поезия и архив, пише: „Освен малките поетични творби Мара Белчева прави сериозен опит да напише нещо по-голямо – например дневник в стихове, какъвто е „Звънеца на дните“⁸ с обилие от автобиографични моменти, наблюдения, портрети на мъже и жени от селския род. Интересни са в този смисъл „Сватба“, „Севлиевици“, „Жените търновки“, „Търново“... Прави впечатление богатата палитра, с която е представен ландшафтът, психологическата пълнота при изображението на лицата и нравите. Доближаването до фолклора се наблюдава и в творбата „На село“, макар че интересът на Мара Белчева към народопесенните мотиви не е характерен за нея. Тя не познава селото, то не я привлича, поради което не може да го почувства и изобрази. Повече успех постига при философските обобщения и романтичните импресии в „Избрани песни...“⁹

Това е единственото място, където открити да се маркират някои творби на поетесата, свързани с този цикъл. В него споменното начало е водещо, но за разлика от „На прага стъпки“, чиито стихове връщат жената предимно към спомена за изгубения любим, тук тя отива още по-назад във времето – в далечното, но свидно детство, към сватбата на своите майка и баща - към предраждането си.

Във „Венеца на дните“ впечатлява близката до фолклора поезика, която особено се откроява още в първата творба

⁴ Мара Белчева. Един живот..., с. 231

⁵ Златороз, 1921, декември, кн. 10, с. 621-623.

От шестте творби – четири са от този цикъл като са в друга редакция и с поставени заглавия: *Колибата* („От двора втурвам се, и – хоп в колата“), *В гостната* („Тичат нагоре-надолу слуги“), *На улицата* („Ей Рунтата – прободен цял с игли“) и *В двора* („Мама на Гергьовден ми уши“).

⁶ ЦДА, ф. 124 к., а. е. 83. Писмото е непубликувано.

⁷ Златороз, 1921, декември, кн. 10, с. 674.

⁸ Така заглавието на този цикъл погрешно е разчетено при завеждането на архива на Мара Белчева, първоначално към Градския архив.

⁹ Първанова, А. Поезия в сянка... – *Език и литература*, 1991, кн. 2, с. 126-127. Също в: *Творчеството е любов*. Евгения Марс, Мара Белчева, Яна Язова. Изд. „Ваньо Негков“. София, 1999, с. 101-102.

„Сватба“, чийто сюжет поетически разказва за сродяването на търновския и севлиевицкия ѝ род. Тази своеобразна битова поема със „сценични“ постановки се доближава до семейните обредни песни в българския фолклор, проследяващи целия сватбен ритуал – от годежа до повратките. Стиховете на поетесата говорят за детайлно познаване на фолклорната обредно-сватбена традиция, на народната култура. Но поетесата постъпва подборно спрямо множеството моменти, от които е изтъкнал този ритуал. Тя редуцира редица обреди от дългите народни сватбени тържества: годежа, приготвяне на сватбените хлебоове, виене на венците, плетене на невестата, посрещането на сватове у момчето, водене на невестата за вода, отбулването ѝ, повратките и др. и в центъра на лирическото си повествование поставя кулминацията на тези тържества – прощаването на момчето с бащиния си дом и посрещането ѝ в чуждия, прощаване, за което в българския народопесенен фолклор са изпети едни от най-тъжните песни. Но този особено драматичен и най-скръбен момент от целия обряд, момент, който дава акцент на външения на момчето и възглеждане във вътрешния ѝ свят, при поетесата е пресъздаден с оптимистични внушения и в по-светла тоналност. Поемата е изтъкана от словата на момата, нейните баща и майка, тези на свекър и свекърва, на жени и момичета търновки, на севлиевици, на младоженеца и репликите помежду им се преплитат в диалог като в народната сватбена драма. Те са балансирани между „персонажите“, въведена е и своеобразна реплика-припев: „Де се е чуло, видяло / Една о майка в чужди град!“

От текста струи жизнерадостно светоусещане, свързано с взаимната любов на младите. Народните песни подчертават тъгата в дома на момчето, свързана с прощаването с него, наслаждат се образите на мъглата и сланата, акцентира се на съзгите и тъгата („На момките порти слънце греє, / на момичите порти слънце заада / слънце заада и слана пада...“)¹⁰. В текста на М. Белчева тъгата е овладяна, за да се даде акцент на мъдрите заръки на баща и майка, които говорят и за обичта си към своето дете. Преобладаващо в българските сватбени песни се пее за покорността на невестата - в друг двор ще озрее, на други ще слугува и т.н. А тук бащата подчертава ключовата роля на жената в семейството, а майката говори за обичта, за силата на сърцето и вслушването в него. Вместо тревожното очакване и често – чувството за обреченост, които изтъчват девойката, пресъздадени в сватбените обредни песни, в поетическия текст на Белчева пулсира радостта на влюбеното момиче, оптимизмът ѝ, че ще е щастлива в новия дом. Единствената сянка на сърцето ѝ е мисълта за майчината самота и заръката

¹⁰ „Отваряй порти, момина мале“ – В: *Българска народна поезия и проза*. Том 2. Обредни песни. Състав. и ред. Радост Иванова и Тодор Ив. Живков. Изд. „Български писател“. София, 1981, с. 355.

към дружките ѝ да я навестяват. Женитбата не е видяна като зачерняне за момчето – както в народните песни; стремежът към празничното е водещ в лирическото повествование: момата тръгва обнадядена към новия дом, даже слънцето, огледало се в ранната утрин в Янтра, тръгва „весело на път“.

Поетесата, в чиито познати ни стихове присъстват лирично-камерното, стремежът към изящество на изказа, говорещ за универсални неща и поглед

към възвишеното, тук изненадва с „огрубена“ лексика, обвързана с конкретно-предметното („Хя мляко, хя!“ прониза стръмното сукаче женски глас. / И конски тропот стресна Баждърлъка. / Из прозорците чорлави главички цъфват...), което гонякъде е характерно за най-първите ѝ изяви – от периода на 1910–1914 г., заглъхнало впоследствие... И както в сватбените песни, и в тази поема за любовта страните на момчето и на момчето се надговарят за качества и на единия и другия и в техните реплики изпъкват качества, които българите ценят: красота, весел нрав, милосърдие у момчето, благородство, доброта, достолепие... у момчето. Макар и в духа на фолклорната поезика, „Сватба“ на М. Белчева външава модерни послания: възглеждане в духовния свят на личността и зачитането ѝ, следването на сърцето, убедеността, че любов и свобода са неразривно свързани, а бракът предполага не клетка за душата, а духовен полет на тези, които ще градят нов живот. И неслучайно това е подчертано във финалните слова - на младоженеца. М. Белчева първа сред поетесите интерпретира темата за сватбата и извежда на преден план устрема към духовен полет на влюбените и оптимистичното внушение, че той е възможен.

Спомените от детството оживяват в следващите ѝ творби¹¹, звучащи като единен лирически сюжет, разказващ за дните край река Росица, за тързването на училище и първата учителка, забутата на обичното коте, наказанието и яркия спомен от него, раждането на братчето ѝ, отхвъркването най-напред на нейното венче на Връбница и избирането ѝ за царица, новата рокля и Великденската празнична обредност, Гергьовденската емоция... Спомените са свързани със силни преживявания: скръб, радост, наказание, нахърнено достойнство, тихото, но упорито отстояване на себе си, срам, страх, силна празнична емоция и усета, че е обичана. Оживява и екзотично-необикновеното, едновременно плашещо и интересно за децата в малкия град. Всяка творба говори, че споделената случка е дълбоко врязана в паметта ѝ, че е проникнала в канавата на целия ѝ вътрешен свят. Отделни образи, картини, пейзажи – релефно се открояват. Долавят се и носталгично-съзерцателни нотки. Но стиховете впечатляват особено с откровеността, искреността си, на места - с особеното сплътане на трагично и комично, и с онази пулсираща радост от живота, която сякаш забива и е вяла сили да преодолява загуба след загуба. Не случайно тук изказът е различен, фразата понякога е къса и отбивиста, езикът стегнат, разговорен, на места се долавят закачката и играта, някои от творбите звучат като писани за деца.

И в този толкова личен свят се оглежда

¹¹ М. Белчева пише и спомени за детството си в проза – „Моите детски спомени“, съхраняващи се също в ЦДА. Вж. Милена Кирова: Мара Белчева – живот във ветрена тишина. – *Септември*, 1989, кн. 8, с. 233-244.

българското минало, битът в малкия град, богатството на традициите и празници. Тези творби са едно от онези творения на българската литература, които, създадени в чужбина, носят в себе си духанието на българското. Както останалите стихосбирки на М. Белчева, и „Венеца на дните“ звучи като единна творба. Но тя говори, че поетесата не е така еднострунна и едностилна, както преобладаващо се възприемаше, а творец с по-богат емоционален регистър. Защо М. Белчева не публикува тези творби и не се връща към тях? Може да се допусне, че ги е смятала за недовършени, недоработени. Може би е счела, че са твърде лични, „затворени“ в семейната биография – действително, в тях присъстват образите на майка ѝ, дядо ѝ, чичо ѝ Сава и др., назовани с конкретните си имена. Възможно е и друго – след завръщането си в България тя е въввлечена във вихъра на различни ангажменти – превод на „Потъналата камбана“ от Хауптман, която е поставена на сцената на Народния театър, подготвя „Избрани съчинения“ на Пенчо Славейков, които излизат през 1923 г., изнася различни сказки, „потая“ се в следващата си книга – „Сонети“, после учението на Дънов поглежда духовния ѝ свят... Няма ги и подкрепящите съвети на самия Славейков. Но струва ми се, че е имало и една друга причина – може би се е страхувала, че отново ще я видят в проекцията на жреца-воин. След споменатото писмо на Вл. Василев, той публикува в „Златороз“ рецензията си за „На прага стъпки“ – текст, който шокира поетесата и тя изпада в творческа криза. В тази рецензия критикува, наред с редица негативи, които открива в поезията ѝ, заявява: „... настроенята, впечатленията на поетесата не търпят тая форма, в която насила иска да ги включи. Тя не е за тях – ще ги убие!“ и „... поетическата ѝ личност я няма. Тя е цяла в проекцията на Пенчо Славейков“¹². И може би е решила, че ще я видят отново в руслото на неговата поезика или в контекста на художествените му изяви близо до фолклора, до неговите „Епиталамии“ и др. След тази рецензия тя веднага оттегля превода си на „Потъналата камбана“, който е дава за „Златороз“ и го публикува в сп. „Театър“; не излиза в „Златороз“ и обещанията „Венеца на дните“... А в писмо до Кирил Христов от 1922 г. пише: „... Перо не хващам вече знайте от кога? ... кръвта ми отрови Вл. В[асилев] със своето жило. Не че не съм спокойна вече, не, но една апатия ме е обзела, като след голяма скръб и всичко вече ми е безразлично...“¹³. В своето огорчение обаче, тя като че ли не е разчела докрай наблюденията на критика за нейните поетични изяви, констатацията му, например, че пейзажът ѝ е „твърде различен от пейзажа у Славейков“ и „носи много от чертите на една оригинална и интересна зрительност“ или: „По-естествена е поетесата в моментните акварелни скици из провинциалния град... В тях достига пълен израз най-характерното и ценно качество на Мара Белчева – пластичката. Струва ми се, тя би могла да даде нещо свое и в реминисценциите от детството...“¹⁴. И мисля, че тук е бил прав – „Венеца на дните“ го илюстрира. И с познатите стихосбирки, и с неизвестните досега нейни творби, М. Белчева постига един свой копнеж – и в бъдните делят си да внесе.

Мара Белчева

Из „Венеца на дните“¹

Сватба

Майката

Аз искам булка, чуйш ли синко, майка,
Кат се засмей на нашия чардак
цял град да чуй. Да знай да среща гости
и нивга да не глъхне твоя праг.

И сенчата – да ѝ приличат дрехи –
кога на черква с теб върви и с мен.
Жени, мъже към нас да се обръщат:
тъй моя ден да е разхубавен.

Момата

Гергев ли шия, мамо,
тантела ли плетя,
вред него виждам само –
о+чите му бодя.

Не чут, не видян още:
“Теб дирих – рече – стой”.
Един ли ден от снощи? –
От века той е мой.

Хоро

Де се е чуло, видяло
една о майка в чужди град!
Гроздето едва зазяло
Другите да го оберат!

Бащата

В чужд дом отиваш, гъще моя,
едничък цял на радостта,
при чужди майка и баща.
Бъди им слънце ти. И знай
че своя дом жената в рай –
жената в ад превръща.

Майката

Вълна в вълна как се прелива
сърце в сърце му ти прилей; –
в път предуречен то отива:
сърце ви бог да грей.

Ти моя радост, моя грижа,
ти с него радост, скръб дели.
Дворец било, или пък хижа,
с келим-цветя ги постели.

От прави път не отклонявай!
Върви, сърцето си следи.
И в висини се разклонявай –
дете и майка му бъди.

Момата

Я елате, дружки,
дружки – теменужки,
с вас хоро да тропна, дружки,
момино хоро.

Още не играла,
още не момела,
ей ловец ме, стрелна, дружки,
стрелна² о сърце.

В чужд град ще замина,
чужд двор и градина,
там цветя ще сея, дружки,
дивисил зелен.

Свекър и свекърва,
детери и зълви,
китка ще ме носят, дружки,
китка на ръце.

Мойта мила майка
– сама в море чайка –
вий³ префркъвайте пак, дружки,
вас да вижда мен.

Пейте, говорете,
поглед разведрете.
И на вашата сватба, дружки,
ще играй хоро.

Търново

Есенно младо слънце се излюпи
из белите завивки
огледало се в Янтра, над Света гора
си тръгна весело на път
надъхано с резеда, олеандр.
1. “Хя мляко, хя!” прониза стръмното
сукаче женски глас.
И конски тропот стресна Бъждърлъка⁴.
Из прозорците чорлави главички цъфват.
Кола и брички долу се редят.
Прикята натовариха в колата.
Очи похлюпила на майка си в полата
момата лей момински сетни създи.
И ей потегли тяхната кола
окичена с мушката, индрише и карамфил.
Рода от горня, долна мъхала събран
след тях шеркети, брички – цял керван –
и в Ново – Село, с момъка на чело,
посрещат ги севлиеви замени
положили трапези / на златните полени.

Търновци

Булка водим ний от град голяма, –
Ангел-булка, нийде еш ѝ няма.
Богородичка от Рафаела,
лилия чашка що едва подела.

Севлиеви

2. Внукъ на Хадж’ Иванча, Хаджи Миня,
Хаджи Сава,
син на Хаджи Ангел водим, първи момък-зет.
Слънце първо прага му озрява.
Поглед-песен; змия укротява –
всекой, път му струва.
Думата му вред се чува, –
от уста му – капи мед.

Момите Търновки

Огъня ѝ все гореше
колчем път го накладеше.
На лозята, и с децата
първа водеше хората.
Самодива тя изрива,
тук я видиш, там се хейне.
С теб се смее, с онзи сейне –
с просяците милостива.

Жени Търновки

Вредна⁵ булка, всичко ѝ приляга,
но мъжът ѝ яко да я стяга.
Присъден тръндафил кой не върже,
вихър го пречупва бърже.

Севлиево

Виното в бъчвите вече налели,
сбрали тургия⁶, сварили ракия.
Бал суджук⁷, и мъстакулки⁸-тийски –
бели ювки на чардаци прострели,

алени чушки, черги – байраци –
двори и къщи за радост градени,
младата булка посрещат – засмени...
Сват Радион – на краваи мустаци –

булката грабва през кръст от колата
с нея се втурва сред смях, гюрюлтия,
зета по него тя вий му се в шия, –
тъй те разчупват кравай пред вратата.

Свекъра

3) От друг град идеш, снахо, свидно чедо,
ела и ти бъди ми гъщера.
Пребродих много аз страни, морета,
Стамбул, Ерузалем, Света гора
видях. И в много черкви пях:
Бог чул е моята молитва, чедо.
Към теб ще гледат моите старини,
към слънцето тъй както слънчогледа.
Ела на моя оджак⁹ ти седни,
и пей, и смей се, и живеи.

⁴ Баждърлъка – през Възраждането – един от стопанските центрове във Велико Търново. В центъра му е обесен Велчо Джамджията, ръководител на Велчовата завера, в борбата срещу османското владичество. Днес площадът носи име “Велчова завера”.

⁵ Вредна – в смисъл уредна, оправна.

⁶ Тургия – винен камък, утайка от вино в бъчви.

⁷ Балсуджук – специфична българска рецепта, при която нанизани орехи се потапят в гроздов сок, шира.

⁸ Мъстакулки – характерни за Севлиево сладки, които се правят с мъст, т. е. пресен гроздов сок, шира.

⁹ Оджак – огнище

Мъжът

4) Златна Праскова откъснах
расла в слънчева градина.
Румена зора гъхът ѝ
устните ѝ – конка¹⁰ – вино.

Пречистих се, преродих се.
Слънце цъфна из зората.
В сладост тъне, фърка в радост
с ангелски криле душата.

Проповедника

Вървете лекостъпно
блаженни младоженци.
Днес пътя ви е рози,
днес пътя ви е звук и светлина.
Днес всякой извор, всеки лист и цвет
с благоухание към вас посегат.
С милион уста целува ви земята.
Небото златни песни днес ви пей.
И може утре да се мръщи.
И пътя ви по стръмнини
на зной, на вихър, град и мълий
през нощ и мраз да свий...
Вървете.
Заг всеки облак слънце грей.
И в всеки мрак трептят звезди.

Мъжът

Ела ми на коляното седни.
и из дълбоко пак ме погледни.
Мълици. Не говори.

Две птички фанати сърцата
тъй на кафеза из вратата,
сърцата без преграда

едно към друго волно да летят –
едно във друго гнездо да градят
и песни да цъфтят.

Вертах, 16. III. 21

Бележки

1. Тъй характерно за Търново: сутрин рано селянки с менци на кобилаци бугяха улиците.
2. Тримата братя, най-влиятелни в Севлиево, които са открили Х. Ангела в Ерузалем и посетиле са биле убити и насечени на късове в домовете си. Тяхното злато са изнесли турците-убийци с съвдъци. Има народна песен за туй грозно злодейство.
3. Дядо Х. Ангел, чийто родител преди смъртта си (в същия ден) завещава всички си имоти на Бачковския манастир (Станимака) с условие, едничкото им чедо да бъде възпитано в халки (Цари-град) и Атина и пратено в Иерузалем за калугерин. В навечерието на тържествения акт, чуват го да пей 3-мата братя Севлиеви и на въпросът, по негово ли желание иска да зачерни младините си, той отговаря “не” и още същата нощ бил тайно отведен от тях и в градът си те оженват младия хубавец за сестра си Мария. От него ся преведени всички наши църковни книги, псалмици и пр. Той ги е печатал в Цариград с дядо Славейкова и ги е разнасял сам в Бълг. След женитбата на баща ми се е прибрал и като слънчогледа се грееше на нашето слънце.
4. Майка ми, Параскева, една о майка, за чедо на града ся я оженили, Еленка и х. Ставри Славчеви, в Севлиево. Баща ми често я наричаше Праскова.

¹⁰ Вероятно поетесата е имала предвид думата *комка*.

¹² Василев, Вл. „На прага стъпки“ от Мара Белчева. – *Златороз*, 1922, кн. 7-8, с. 485-488.

¹³ Кирова, М. Мара Белчева в годините на едно приятелство (Непубликувани писма на Мара Белчева до Кирил Христов) – *Литературна мисъл*, 1989, кн. 6, с. 142.

¹⁴ Василев, В. Цит. съч., с. 486 и 487.

¹ Бележките към “Сватба”, сложени в началото на съответния стих, са от Мара Белчева – както тя ги е поставила.

² В ръкописа срещу *стрелна* е поставено в скоби *право*. Явно М. Белчева е обмисляла коя от двете думи да остави в стиха.

³ Пред *вий* в скоби е поставено *хем*.

Илиада по Омир, режисьор Йерней Лоренци, сценична адаптация Йерней Лоренци, Ева Махковиц, Матиц Старина, сценография Бранко Хойник, костюми Белинда Радулович, композитор Бранко Рожман, хореограф и асистент-режисьор Грегор Луцек. Участват: Юре Хенигман, Нина Иванчиш, Аляж Йованович, Грегор Луцек, Марко Мандич, Звездана Новакович, Йете Остан Вејрут, Тина Поточник, Матей Пуц, Блаж Сетникар, Янез Шкоф, Йерней Шугман.
Копродукция на Словенски национален театър „Драма, Любляна, Градски театър, Любляна и Цанкарев дом – Любляна, Словения. 26 май 2016 – Международен театрален фестивал КОНТАКТ, Торун, Полша
5 юни 2016 – Международен театрален фестивал „Варненско лято“, Варна
8 юни 2016 – Световен театър в София (на сцената на Сатиричен театър, София)

Събитието „Илиада“ на Йерней Лоренци

„Илиада“ на Йерней Лоренци е едно от големите събития на изтичащата европейски театрален сезон. Проследявайки основните европейски театрални фестивали през него, често попадах на впечатляващото словенско представление в програмата им. Така имах възможността да гледам спектакъла четири пъти на различни сцени, пред различна публика, в различен театрален контекст. Приемът на „Илиада“ навсякъде беше сходен – започваше сдържано и с известна дистанция (пред срещата с христоматийното първо произведение на художествената проза в европейската култура, което всеки е изучавал или му предстои да изучава в училище) и завършваше с вълнуващо и бурни аплодисменти. Спектакълът на Йерней Лоренци заедно с голямото признание на публиката получи и редица награди (последните три – за най-добър спектакъл, за музика и наградата на критиците и журналистите – на току-що завършилия МТФ КОНТАКТ в Торун), както и множество критически отзиви в международните специализирани издания. Аз също го коментирах като „голямото попадение на БИТЕФ‘2015“ в обзор за белградския фестивал¹. Повод за този текст са последните две представления на „Илиада“ на Йерней Лоренци, които гледах в рамките само на няколко дни – на 26 май на фестивала „Контакт“ в Торун и на 5 юни – на наскоро започналия Международен театрален фестивал „Варненско лято“ във Варна. В Торун словенският спектакъл отново се превърна в най-голямото събитие в синия афиш на 23-тото издание на полския КОНТАКТ, а след изключителното му представление на 5 юни във Варна безспорно ще бъде и един от фаворитите в също много силната тазгодишна програма на фестивала.

„Илиада“ като лично преживяване

Може би най-важното качество на спектакъла на Йерней Лоренци е, че режисьорът и екипът му превръщат своя прочит на Омировата „Илиада“ в непосредствено сетивно и емоционално лично преживяване едновременно за актьорите и зрителите, а не в традиционна постановка, изградена върху една или друга интерпретация на основополагащата европейска книга. Така историята за първата европейска (Троянската) война и нейните причини и механизми, скрити дълбоко в природата на човека и изграденото от него общество, се оказва неочаквано проста, ясна и разтърсваща за всички, във всяко време и място, без да изисква специални интелектуални натрупвания и рационално разбиране. Словенският режисьор се наложи през последните години като международно име с гръзкото си насочване към слушането (в днешната епоха на образите и гледането) – слушането на словото, но най-вече на закодирания в него ритъм, на музиката, застинала в думата и пренасяща през времето дълбоко скритото ѝ и неизменно атавистично съдържание. Ето защо за зрителите на „Илиада“ не е необходимо да следят внимателно текста (който се изговаря точно и последователно от актьорите на сцената) и да ровят в паметта си за справки за митологичните герои, техните взаимоотношения, роднински връзки и т.н. – основната трудност при възприемането на античен текст, а е достатъчно да се отпуснат в ритъма и музиката на спектакъла и така несъзнателно ще намерят дълбоко в себе си онова, за което вече толкова векове разказва Омировата поема. В дискусиата след спектакъла в Торун, както и в интервюто си по повод представлението в бюлетина на фестивала във Варна Йерней Лоренци ясно формулира това откритие в нашето несъзнавано – всички ние не сме толкова различни един от друг, колкото си мислим, всички си приличаме както в „нашата воля за власт“, така и в нашата отчайваща „уязвимост и преходност“².

„Илиада“ на Йерней Лоренци: пътешествие към архетипния страх

Ритъмът на хекзаметъра

Въпросът за съхранения несъзнаван опит и архетипно съдържание в ритъма и музиката на класическите текстове и конкретно в техния формален израз – метричната стъпка, е особено важен в театъра. В „Илиада“ Йерней Лоренци и неговият екип го решават с респектиращо познание и артистичен замах. Онова, което носи непокътнатото вечно съдържание на Омировия епос е хекзаметърът, в неговия ритъм е застинала енергията на желанието за надмощие, на гнева и страданието на древните. За него Йерней Лоренци казва: „Има нещо много фундаментално в ритъма на хекзаметъра. Биенето на сърцето, пулсът на всичко живо. В същото време има нещо непреклонно в него, почти войнствено. Като че ли животът винаги е бил и ще бъде обвързан с разрушението. Хекзаметърът идва отвътре, от стомаха, което е доста далеч от главата. От едно място между сърцето и гениталиите. Това е точка, която отбегда към архетипа, към подсъзнанието, които остават неизменни“³.

За да припомним на днешните хора в залата важното архетипно знание за живота, войната и смъртта, режисьорът, композиторът Бранко Рожман и сценографът и актьор в представлението Грегор Луцек намират оригинален и мощно въздействащ начин за съвременно възпроизвеждане на ритъма на хекзаметъра, в който е записан античния текст. При започването на спектакъла сцената напомня подиум, на който след малко ще излязат изпълнителите от музикален оркестър. В широк полукръг са наредени столове с микрофони пред тях, пред един има пиано, пред друг – арфа, а до трети е поставена гусла. Броят на столовете и на актьорите, които след минути ги заемат е 12 – колкото броят на изпълнителите в древногръцкия хор при представянето на тразедии на Есхил. От тях се отделя един – той е аедът (древният разказвач), по-късно водачът на хора, но едновременно с това и актьорът, който ще „модерира“ тази вечер на сцената разказа за Троянската война. В началото ритъмът на хекзаметъра е зададен от него, от начина, по който изговаря първите строфи на известната древна поема за „гнева на Ахил“, след което по време на целия спектакъл е поддържан от останалите актьори с отмерени удари по микрофоните пред тях. Изпълнителите в този особен съвременен оркестър – трансформация и продължение на античния хор, са облечени в обичайните за членовете на един оркестър вечерни костюми, по-точно в отделни части от тях, допълнени с елементи от други епохи и днешни модни стилове, както и с древни оръжия – щит, копие, меч. Разказът за обидите, капризите и замислите за отмъщение на хората и боговете, довели до битката-касапница пред Троя тече ясно и последователно като всеки от изпълнителите става от стола си и произнася монолозите на основните герои Ахил, Агамемнон, Зевс, Хера, Патрокъл, внасяйки в цялата ритмично-музикална картина нови тонове в екстатично нарастваща градация. И когато тя достига възможния си предел при сцената с Патрокъл, тръгнало за бойното поле в доспехите на непобедимия си приятел Ахил, неочаквано е прекъсната от откръпа се в дълното на сцената пасторална картина.

В нея до голяма купа сено (чийто силен мирис залива залата) стои жена, която нежно пее отрезвяващ рефрен – за мъжа, който ако отиде в битката за Троя ще умре, покрит с вечна слава, а ако се върне у дома ще загуби славата си, но ще живее дълго.

Нагонът на смъртта: We are going to die

След като в първата част на спектакъла чрез майсторското и стремително развитие на ритмично-музикалната му партитура зрителите спонтанно са се изправили пред ирационалния стремеж на човека за надмощие и завоеване, водещ го към разрушението и саморазрушението, то във втората част е показана самата технология на (само)разрушението. Изначалната, същностната причина за войната е страхът от изместването, безславието, заличаването – страхът от смъртта. Вкопчил се в жаждата си да бъде, човекът отчаяно се бори за случайни, незначителни и нелепо изглеждащи дреболии (много иронично е показано това при Ахил, с фигура и походка на съвременен манекен, постоянно оглеждащ се в голямо, заобиколено със светещи лампи огледало). Желаяйки да отдалечи смъртта, той ирационално я търси, преизвиква я с обречено безразсъдство, стреми се към нея с еротичен копнеж. Войната е крайната обсебваща проява на човешкия нагон към смъртта. Създателите на спектакъла с невероятно проникновение са уловили и събудили тъмнещата енергия на този нагон в Омировата „Илиада“. Втората част представя разказа, дублиран от нагледно стилизирано изображение, на три емблематични битки, завършващи със смърт. Битката на гърците с троянците като единоборство на неизброимо количество безименни мъже, убийството на Патрокъл от Хектор и отмъщението на Ахил чрез жестоко убийство на Хектор. Освен ритмично-музикално изградени тези три сцени са и невероятно въздействащо хореографирани от Грегор Луцек. Всички те започват с постепенно градиращ екстатичен танц на война (тук изключително беше изпълнението на Марко Мандич като Хектор), вдигнал на нивото на рамото си своето копие, което накрая забива в гърдите и корема на жертвата и завършващ със събличането (унижаването) на голото беззачитно мъртво тяло. Финалът на този повтарящ се ритуал на екстаза на мимолетното самоутвърждаване и смъртта е жестоко изтезание и обезобразяване на тялото на Хектор от „страшно гневния“ Ахил. Сцената е направена с рядка изобретателност и майсторство – Марко Мандич като Хектор се свива в ембрионална поза на сцената, покривайки тялото с щита си и гържейки в едната си ръка микрофон. Юре Хенигман като Ахил започва свирело да удря по щита, докато той се огъне, а залата се изпълни с непоносимия трясък на синецете се върху метала удари и стонове в микрофона, оркестрирани във фина мелодия на отделящата се от тялото душа. След кратко затишие актьорът, представил Хектор се изправя и се завръща на стола си, а на негово място е поставен разполовен кървящ труп на голямо животно, което Ахил започва да налага отново, а след това старият Приам отчаяно приласкава в скута си като разфасованото тяло на сина си. Това е краят на битката, в която „някои умират, други убиват, а земята е потънал в кръв“, както припяват насядащите в кръг актьори. И малко преди да избухнат аплодисментите арфистката неочаквано запява повтарящ се рефрен на английски, изпълнен с неземна нежност и безнадеждност, като при всяко повторение поставя ново име на актьор от представлението, а накрая и на човек от публиката: „I am going to die, J. going to die, M. ...“ и завършва „We are going to die“. „Всички ще умрем“ – как да се научим да живеем с това!

В „Илиада“ на Йерней Лоренци и невероятният актьорски екип, композитор и хореограф, могат да бъдат открити много препратки и алюзии както с минали войни на Европа, така и с днешния разтърсван от конфликти свят. Но спектакълът, както казва самият режисьор, не е за една конкретна война или за днешната световна ситуация, той е пътешествие към самия човек, към неговите най-дълбоко складиран и потиснати страсти и страхове.

КАМЕЛИЯ НИКОЛОВА

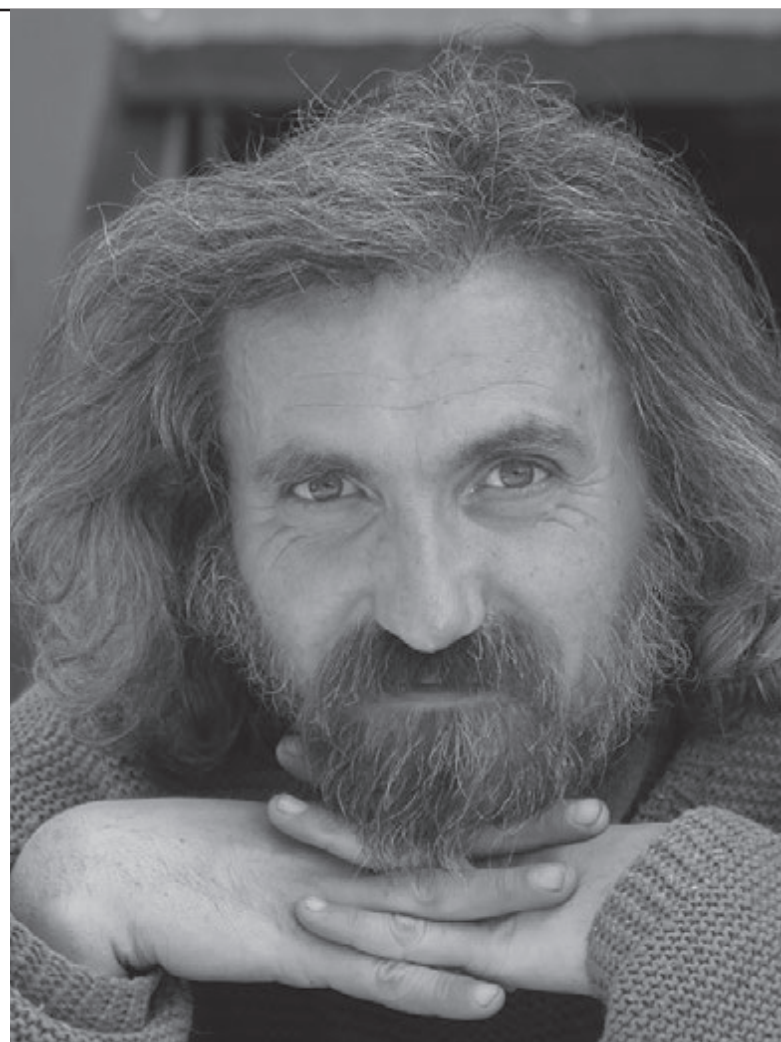
¹ Камелия Николова. БИТЕФ 2015: В памет на Йован Чиршов. Литературен вестник, бр.32,14-20.10.2015 и Платформа за изкуства, 16.10.2015, <http://artstudies.bg/platforma/?p=316>
² Интервю с Йерней Лоренци на Елена Ангелова. Бюлетин на Международен театрален фестивал „Варненско лято“, бр. 2, 6.06.2016
³ Пак там.

Просторът ми е сетния престол...

Ивайло Иванов (4 септември 1972 – 30 май 2016) е роден в Троян. Завършва средно образование в родния си град, а висше – българска филология, във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“. Диплома се със стихосбирката „Хензел и Гретел“ (1994) – случай без прецедент в епохата, когато в българските университети все още няма магистърски програми по творческо писане.

Възпитаник на литературен клуб „Емилиан Станев“ на същия университет, Ивайло Иванов участва с поезия в сборниците „Живите думи“, „Пир“ и др. Публикува в „Литературен вестник“ от 1993 г., а по-късно негови стихове, рецензии и есета се срещат в почти всички периодични литературни издания. Хронично безработен, през 90-те той работи за кратко време на хонорар във в. „Литературен форум“ (София) и в изд. „ПАН – ВТ“ (В. Търново). През последните години разпространява книги в родния си град. След „Хензел и Гретел“ е автор на книгите „Искри от воденичните ми камъни“ (1997), „Очи на дете“ (2004), „Филологически поеми“ (2005), „Пастирът на мухи“ (2007), „Песен за бащите на прехода“ (2010), „Брачни песни“ (2013), „Светогорски пътеписи“ (2013) и „Нов сън за щастие“ (2015).

От февруари 2010 г. във Фейсбук съществува страницата „Почитатели на поезията на Ивайло Иванов“, създадена от Гергина Кръстева и Мира Душкова. Член на Сдружение на български писатели. Умира в град Троян.

Сн. Бистра Българанова

Последно писмо

Здравей, Иво!

Като мой “незаконен” брат на 5-тия ден след смъртта ти ето какво ще ти кажа. Поляната, в която се гмурна, беше красива и жива – нежни лилави поветици загръщаха с воалетка младото лице на тревата, възторжени насекоми излитаха от катапултите на детелините, овчарските торбички поклащаха едрите си главички в невидимата примка на погледите. Ковчезът ти, кацнал върху кубистичната глина, приличаше на редакторска поправка в твое стихотворение – неслепост някаква. Затова пък двамата цигани-копачи сякаш се пръкнаха от епиграмите ти – забучили опърпан плажен чадър малко настрани от скърбящите, но все пак достатъчно близо, за да образуват фигурата на вечната ирония. Прости ми, че не плача – нищо не се търкаля по лицето ми, нищо не накъсва дишането ми, никакво тяло не стои пред мен и теб (нито твоето, нито моето) – отворен е един свят за душите ни, който скоро ще бъде затворен или от скръбта или от живота. Заг мен е Митко Кръстев, той е натежал и от моята мъка, която сега не усещам, и коленете му се огъват. Гери презгръща букет от красиви перуници с най-изящната скръбна нежност на света. Отец Николай Петков пее упокойни молитви и кръжи около теб като майка, която не иска да пусне детето

си само да излезе от къщи, та ми се струва, че Отец Павел сега се чуди теб ли да опява, Нику ли да наглежда да не падне в гупката. Мира е в друго пространство, сигурно някакво като нашето с теб и не бих се учудила ако вече свободно се роиш, за да се реши с всеки от нас едновременно. Сигурно се гордееш с Иван Станков и Митко Михайлов - те те закрилят сега, и сигурно гледат през нас към един друг ред от хора, които те очакват на другия бряг. Аз пък забравих че баба ти почина преди няколко години и я срещнах два пъти този ден в Троян. Какво става с тази уж непрониклива мембрана между живия живот и мъртвия живот – да не би реалността да плагиатства от Сарамаго? Имам още много, много да ти разказвам, но сега спирам, защото Пламен Дойнов прави паметен брой на „Литературен вестник“ за теб и няма място за повече редове и за повече знаци. Чакам с нетърпение думите на другите, които като трохите на Хензел и Гретел ще ми покажат още пътеки за приятелски разходки. И все пак искам да добавя последно изречение, което дано не впише нашия разговор в жанра на траурните слова: Иво, децата ти ще се гордеят с теб, както се гордеем ние, твоите приятели – ще видиш!

МАЯ АНГЕЛОВА

За Ивайло – поета и приятеля

Отиде си без време, нечакано и неочаквано, дни преди да представим последната му книга със стихове „Нов сън за щастие“ в Славейковия музей. Беше добър човек и приятел, вштален, с финес и усет за естетичното. Макар огъян от тегобите на живота, беше и остава забележителен поет. Вместо дипломна работа Ивайло написа стихосбирка, ето как се дипломира във Великотърновския университет. Почитатели имаше мнозина, но не живееше охололен живот, живееше спартански, в Троян, по-скоро в забвение, далеч от градската суета, от блъскането с лакти и ламтежа за награди. Но винаги е бил светъл човек и оптимист, дори в несгодите. С публикуването на смелата му книга „Песен за бащите на прехода“ през 2010 г. поетическата му звезда отново изгря. Отиде си непримирим към нечистотията и користолобието в литературния и в политическия живот, към интригантството, към провинциализма в нравите. Чрез есетата и памфлетите си винаги изповядваше будна гражданска съвест. Беше идеалист, какъвто е бил и Алеко. Почивай в мир, Ивайло! Слова ти ще пребъдат!

МАРТИН ХРИСТОВ

Памет за Ивайло Иванов

Вратата без брава се затвори зад нашия Ивайло, а ние останахме да граскаме безсилни по нея. Животът и творчеството му се оказаха отведнъж завещание, за което сме окаяно неподготвени. Непосилно тежък е този подарък.

За две десетилетия без всякакви карьерни усилия Ивайло успя да се наложи като един от най-талантливите поети в съвременната ни литература.

Беше човек с изключително поетическо дарование, с голяма отговорност към думите, с тънко чувство за езика и със свой ясно различим поетически свят. Човек дълбоко лиричен, с фино чувство за хумор и неизчерпаемо вдъхновение. А духът му бе в състояние на постоянна тревога.

Голям артист и владетел на думите, той беше от хората, които могат да направят литература от всичко, до което се докоснат. Но не го стори. Направи литература от себе си и от книгите на мъртвите поети.

Иво внимателно отглеждаше стихосбирките си. Всяка от книгите му – от “Хензел и Гретел” до „Нов сън за щастие“ – е посвоему ювелирна. Образното му пиришество никога не се превърна в безконтролна вакханалия.

Ивайло не редеше стихосбирки, а правеше премислени книги – всяка със свое лице, интонация, речник и композиция. Днес те са неговият сбит творчески портрет, готов за историята на най-новата българска литература.

Животът на Ивайло беше изцяло открит и представляваше несвършващо бдение над красотата, над доброто и над ближния. Душата на Иво не живееше, а пръхаше с красиви

пеперугени криле. Надничаше в неочакваните ниши на живота и раждаше невероятни светове.

Ивайло беше едно двуногo сърце, търсещо общение. Ранен като княз Мишкин, сричаше изкуствените бариери между хората и приобщаваше към себе си.

Взираше се в малките, незабележими за нас форми.

Проникваше и се оставяше да бъде проникнат.

Ивайло знаеше живота наизуст, усещаше го в очарователната му цялостност и едновременност.

Можеше да говори с някого за най-дълбоките неща и в същото време да чува гласа на цветята наоколо. През цялото време беше битийно разтворен и безкраен.

Начетен до неприличие, с феноменална памет, бърз ум и точна оценка за сложните литературни явления, никога не се натрапваше. Иво не общуваше, той свещенодействаше. Превръщаше и най-незначителния разговор в посветителен ритуал.

Неговият свят бе светът на думите и през тях живееше, през тях обичаше. Иво знаеше да обича, подобно на ангел, чрез божествената плът на словото. Езикът му винаги беше на крачка от нечовешкото съвършенство. Ивайло Иванов остана целият по страниците на своите книги и в паметта ни. Оттук нататък там ще търсим приятелството му. Додето не потвърдим заедно някой ден финала на „Братя Карамазови“.

До тогава – мир и светъл упокой на душата ти, скъпи Иво!

ИВАН СТАНКОВ

Надгробно слово, произнесено в новите гробища на Троян на 1 юни 2016 г.

Преброяване на вътрешните емигранти

В памет на Ивайло Иванов

*Те са тук, но отдавна заминаха другаде.
Вече никой не чака да дойдат отнякъде.
От ефира не ги призовават: Върнете се!
Ако тръгнем сега към овчарските хълмове,
после – слезем в нощта на дълбоките язове
и разтворим мъглата на глухи провинции,
може пак да ги видим – прозрачни, изплашени,
как надничат в гърлата на сънени хищници,
как работят над дългото свое отсъствие,
дишат въздух, разсечен от вятърни мелници,
изорават пръстта на антични къртичини,
сладко впримчени в някакво гибелно никъде...*

*Как се къпят във смях срещу тях гласовете ни:
Хубав край, но и хората колко са хубави!
И ръцете им колко са тънки и хубави!
И очите им колко са чисти и хубави!*

*Само там да стоят – да останат далечни, изгубени,
да не идват неканени – да си бъдат добри и невидими,
по-далече от нас – да ни гледат от своето никъде...
И когато затворят очи, да ни видят разплакани
как тръбим за свенливото тяхно изчезване.*

ПЛАМЕН ДОЙНОВ

Постмодерната приказка на Ивайло Иванов

Най-завършеният поетически „приказан“ проект от 90-те години на XX век несъмнено е книгата-поема на Ивайло Иванов „Хензел и Гретел“ (1995). Въпреки че нейната цялост е проблематична, защото напомня по-скоро на вторично конструиран макротекст от отделно написани стихотворения, поемата се самоорганизира чрез паратекстовете на ремарки, епиграфи и посвещения, чрез пролог и епилог и пропуска през себе си пренаписани от лирическата реч фрагменти на прочутата приказка на Братя Грим.

Ивайло Иванов разказва един постоянно разпадащ се кръвосмесителен любовен сюжет, според който Хензел и Гретел се женят, разделят се, Хензел пише стихове, за да се съберат накрая отново с Гретел като деца, които тръгват в гората и пускат след себе си снимки, по които да се върнат... Книгата включва отломки от типично постмодерните идеи за разпадането на големите наративи, за изначалната липса и за зависимостта от чуждите думи, отдава почит към предметната поезия и манифестите, колажира лирически микрожанрове и постциклично допуска гласовете на Вапцаров, Далчев, Николай Кънчев, Борис Христов и др. Но онова, с което „Хензел и Гретел“ приоритетно се занимава, можем да определим като *драмата с отнемането на невинността на човека и на езика*. Поемата е населена с образите на природата и любовта и следва една виртуозна миметична метафорика, лишена от явния пласт на ужаса, така характерен за оригиналната приказка. Човешките сетива са неотменимо покрити от литературни мрежи, през които светът бива четен. Тук се разразява жестокостта на човешката граматика срещу безполовата идиличност в граматиката на природата. Тъкмо в неразбиращото покриване между природни и човешки/литературни знаци възниква обречената *съпротива* в „Хензел и Гретел“ срещу Словото, което ни лишава от първичната чистота, свежест, живост на съществуването. Затова Ивайло Иванов е така пристрастен към метафората *хербарий*, дала и заглавие на една от частите в книгата. Именно *хербарият* е мястото след живота, опредметената и застинала в миналото, бивша лекота и невинност на битието. *Хербарият* е *постприродно* описание, той вече е *слово*, *книга-каталог*, където

*ти вече ще ни жеш от снимките сбрани
на думи, цветя, пеперуди и врани*

*или ще пришиеш във книжка листата
за радост на татко ни. И на децата.*

Хербаризирането бележи времето след състоянието на детскост и природност в четенето-и-писането на природата и живота. Ивайло Иванов представя самия акт на направа на книгата си като *хербаризиране* или *умъртвяване чрез олитературяване* на съществуването. Затова пренаписването на „Хензел и Гретел“ е точно такава умъртвяване чрез литературно слово, вторично организирано в поема чрез сюжет, малки предисловия, посвещения и ремарки иначе самостоятелните „органични“ лирически фрагменти и стихотворения. В книгата личат няколко равнища на постигане на целостта на поемата – отделни стихове и тристишия, събрани в цикли, които се снабдяват с нови заглавия, а между тях – концептуалните маркери на стихотворения с ремарки за главните лирически персонажи, накрая – пролог и епилог, които затварят макротекста. С пренаписаното завършване на поемата се осъществява и окончателното *хербаризиране* на природния и любовния (*живия*) език във филологическото, институционалното и концептуално цяло на книгата, което се владее от учения и паметливия (*мъртвия*) език на литературата. Това е и алегорическо пренаписване и преодоляване на поетическата традиция – синтаксисът на природата да бъде миметично уподобяван от флорални метафори. Защото в крайна сметка почеркът в книгата постоянно се натъква на неприятното откритие, че този синтаксис *е по начало неприроден, не-жив*, че е предварително *литературен и мъртъв*. Основният (и вероятно автобиографичен за Ивайло Иванов) персонаж Хензел непрекъснато декларира нежеланието да се остави на оскверняващата сила на отнемащото невинността *чуждо* слово. Ето защо дори *манифестирането* му звучи резигниращо и безпомощно с горчивото съзнание за измъчена и безполезна *съпротива*:

*Икар взе перца от Дедал – от баща си –
аз вземам перата от чужди пегаси,*

*насила споени на словото с въска,
обримчвам ги, литвам във свода – високо! –*

*но там свое слънце аз пак не намирам...
Измъчен, край чужди слънца гравитирам...*

Нека повторим – *чужди пегаси; насила споени; свое слънце не намирам; измъчен, край чужди слънца*. Чуждите думи идват като насилуе, което неумолимо запраща Хензел сред хаос от още чужди думи, които макар да се срстват накрая „във нов организъм, отнемащ гръха“, оставят само красива, но *неистинна и дълбинна* тревожност – защото прекрасният *нов организъм* от чуждо слово е „на айсберга само върха“. Новата поезия *осквернява* света на природния (пишец) човек Хензел. Осквернява и любовта му към неговата сестра. Ако в детството на поезията кръвосмешението остава в света на *своето*, което е невинно, и в което невръстните любовници са „щастливи и безполови“, то в новата поезия, съчинена от думи на *другите*, няма любов, а страх и трудно разшифроване на знаците и вникване в *направеността* на езика. Езикът, който е чужд, който е Слово-Мащеха:

*Тъй, вземайки образ на врана, на сова,
просъсквала тяхната мащеха с слово*

*отровно... Самата тя Слово била!
О, Слово, обвивка на всички тегла!*

Мащехата е Слово или Словото е Мащеха. В епилога на книгата Тя/То изпраща Хензел и Гретел да учат чрез буквите хорските нрави и да прекроят по избор своя стар сюжет. Затова епилогът преповтаря фрагменти от поемата като в стари снимки, които един ден ще попаднат в албума-хербарий и само по тях Хензел и Гретел ще се връщат в детството на поезията, в самото детство – „във полага златен на всяка безполовост“. На финала новият ужас на новата, преразказаната приказка е преработен и спокойно приет. Нейното пренаписване от поемата на Ивайло Иванов е противоречив опит да се преодолее ужасът на предопределената виновност в литературния език от края на XX век.

ПЛАМЕН ДОЙНОВ

Откъс от главата „Пренаписване на традициите“ в книгата: *Българската поезия в края на XX век. Част втора*. Изд. „Просвета“, С., 2007.

Ивайло Иванов

Из „Хензел и Гретел“ (1994)

Гледна точка

В памет на Николай Кънчев

*Там долу – черни – бабичките плачат,
а литнала, душата ръкопляска
с криле – и се издига нависоко,
достигайки онази гледна точка.*

Достигайки онази гледна точка,

*отдето бабите приличат на нестройна
процесия от мъчаливи мравки,
понесли белия ковчег подобно бяло,
пречистено от слъзите им зърно.*

За световите – с любов!

На Иван Методиев

*Природата жена е, аз – мъжът.
Децата ни са световите неми:
Жълтурче свети. Две пчели кръжат
във крехката му слънчева система.*

*Не са отвъдни, но и в мене те
не са... (Там душно е и мътно!)
Тъй както вечер сянката расте,
край мен растат значенията смътни.*

*Небе от смисъл, твоят дъжд вали
и пътя му аз следвам неотгъпан.
Сред въздуха мъждука бавен лист
като забравена, самотна стъпка!*

*Танцува из слънчасалия двор
една въздишка бяла над цветята –
нехайна пеперуда ли е то,
или ръба на кърпичка развята?*

*А всяка сутрин... Голо, всяка сутрин
се буди цветето: проглежда, никне –
разтваря чашка като малък рупор,
през който цялата природа вика!*

*Децата ни край нас са. Явни. Зрими.
Те плачат и ни молят да ги кръстим...
Калинката на пръстта ти, любима,
е всъщност най-разкошния ти пръстен.*

Какво ще остане

На Константин Павлов

*И този път плодът на стиховете му
не би отишъл по-далеч от корена,
ако дървото не растеше на баира.*

*Но ето го: търкулва се по хълма –
по тази гърбица на времето – минава
през слоговете на династии, през синири*

*на някакви събития и тун!-
ва точно във градината... Най-сетне!
Пред потните нозе на двама голи,
които току-що го осъзнаваха.*

*Нетраен плод! От дългото пътуване
останало парченце, хапка само...
Но предостатъчно, за да възвърне целостта
на току-що отхапаната ябълка.*

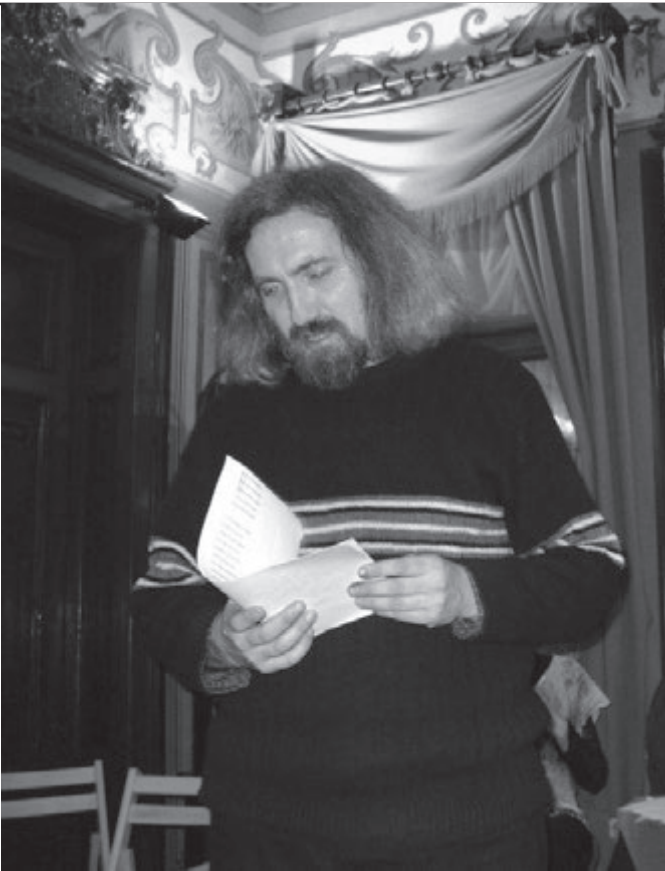
Страстите български

*Какъв пропукал зид!
Крети се само
на некролозите, небрежно залепени.*

Ивайло Иванов, „Хензел и Гретел“

С Ивайло Иванов се срещнахме за първи път на 14.ІІ.2011 г., на самата премиера на книгата му „Песен за Бащите на прехода“, която – по покана на Мартин Христов – представихме с Марин Бодаков в столичната кафе-книжарница „Пингвините“. Дотогава го познавах само с „мускетарската“ му снимка, с публикациите му в АФ и АВ, разбира се, с поемата „Хензел и Гретел“ и книгата му „Пастирът на мухи“, с която Пламен Антов тържествено един ден ме бе дарил, разбрал, че се интересувам от важната търновска следа в поезията и периодиката на 90-те. По-късно, макар само за часове, успях да зърна славния Търновград и през очите на Ивайловата младост, възшебния избор на най-хубавите му стихотворения. След тази първа среща бяхме отново заедно в Русе, в Клуба на дейците на културата, където Мира Душкова, Мая Ангелова (двете поетеси и литераторки, които заочно ме въвеждаха в търновските легенди) и Елица Бонева четеха стихове от книгата му. Не бях чувал по-феерични изпълнения от техните, но Ивайло нямаше да е той, ако сам не вземеше думата и не демонстрираше декламаторските си умения пред пълна зала – същински артист! – както неведнъж бе удивлявал приятелите си с феноменалната си памет да речитира строфи от десетки поети. Беше невероятен, сигурно и щастлив в подобни мигове.

На следващата година Мая Ангелова издаде първата си стихосбирка и с мощния баритонов съпровод на Венцислав Анастасов участвахме във фестивала „Пловдив чете“, за който Ивайло – винаги там, където е най-обичан – написа незабравимо есе. Трудно мога да опиша жаждата му да общува, да се запознава с нови автори, да разменя книги, да споделя мисли с четени съвременни поети, без да се сетя за онзи копнеж на Нервал да види живия Гьоте, докато превежда „Фауст“. Не се съмнявам, че разговорите им, реални или въображаеми, не ще да са били други. На път с Живка за Перник или Троян, Ивайло понякога ми се обаждаше, но за разлика от опияняващите ни русенски и пловдивски часове срещите ни, не по-малко сърдечни, тогава бяха по-презвни, главно поради несъответствието между идеята му да се премести да живее в София и скептицизма ми относно тукашните работи, в които вертикалната некадърност е на особена почва. Що се отнася до поетите, напоследък бяха започнали буквално да се извисяват като в тези редове от Марсел Пруст, без имената им да засегнат управляващия интелект: - *Анибал дьо Бреоте, мъртъв! Антоан дьо Муши, мъртъв! Шарл Суан, мъртъв! Адалбер дьо Монморанси, мъртъв!*

*Бозон дьо Талейран, мъртъв! Состен дьо Дувовил, мъртъв!
И всеки път тази дума „мъртъв“ сякаш падаше върху тези покойници като лопата пръст по-тежка, хвърлена от някой гробар, който държеше да ги прикове по-здраво към гроба.*

Говорехме за „страстите български“ и за общите ни познати литератори. Видяхме се и след тържествата по случай 50-годишнината на Великотърновския университет: три дена живял като принц, сред колегите си! – така каза. Знаеше, че изключително много го ценят като поет, но навярно не подозираше, че е и толкова обичан, от всички нас, близки и далечни негови читатели, връстници или от поколение, от което дори не остана вече с кого да се скараш. Последната си творба „Нов сън за щастие“ ми е надписал с дата 25. X. 2015 г., когато е гостувал и на Кармен Манукян в „Нощен хоризонт“: „...Заради вечните мотиви в българската лирика и нашата авторефлексия чрез тях!“ Истински поетически венец! Прости ми, Поете, това споменно разточителство! Сбогом, скъпи Иво, почивай в мир!

ЮЛИАН ЖИЛИЕВ

Прощаване

Останаха ни толкова недоизречени неща, невъзможни в този беден, временен свят, в който ни среща провидението. И сигурно винаги е така с извънвременните, извънредни приятелства, оставащи неизменно недовършени в орбитата си между животите и световите. Така е наредено и промислено!... Колко дълго в унесните си безкрайни разговори (из битийните и литературни 90-те) сме извървявали и привършвали в диалози старите и нови улици из Търново, бродейки в думите и през онази чиста вдаденост, присъща само на чистите и едновременно млади души и хора. И после, спрели се, останали на някой ъгъл, из тези стари и нови улици, сме чували през гласовете ни, в упование, нескончаемите, флуидни движения на идващите свръхреални времепространства от поетичното, подемащи и носещи ни; и неусещащи зимния студ, нечуващи нищо тогава от ветровете, освен тези вътрешни движения и значения на гласове и течения, погели, понасящи, отнесли ни из гебрите на някакво, вече само тяхно (и наше), съкровено служене на словото и мелодиите в мислещите ни сърца. Останали сме там, вградени, подобно на рецитиращи стихове, талази, течения от стихове; чувам гласът му как подема, подобно лироепически слог на антична омирова поема, с орфическо звучене, тези нескончаеми лирически редове... Още в младостта ни, с дебютната книга „Хензел и Гретел“, той беше най-зрелият, първи изяснен от нашето поколение. Това са именно скрепяващите начала на онова споменато „орфическо начало“, снело го през/от трансцендентното и породило го. След което този завършен поетически език и глас – посветен, смирено вписан и блестящо ярко огласяващ/представящ в пълна мяра световните ниба на автентичния лирически канон с подчинената си субективност, без езиково излизане извън него, тотално подчинен, мощно му служещ – подобно настроена и свършена камбана, сакрално осветена и обвита в зъбна си – оставаеше само да извърви предопределеното свише триизмерно-свещено свое съществуване – в мотиви, теми, тоналности, заглавия, метафори, образи, книги. Свърхтялото на неговото творческо състояване е проследимо с мощното институционализиращо критико-есеистично говорене, съответно на ореалностености в този лирически канон институционализиращ властен поетически език. И всичко обединено, вградено органично и всевластно, от надтриизмерните енергии и благословеност на родения, предрожденно завършен, голям поет.

1–3. VI. 2016

ПЛАМЕН ПЕНЕВ

Едно писмо от 1998 година

Ивайло Иванов

●
*Щом вятърът се вдигне над полето
и в кухите коруби затръбни,
тогава в умъртвените дървета
аз виждам Йерихонските тръби.*

*И аз ли съм водачът им?... По риза
припадам във вечерната тъма.
Стените в мен се срутват и навлизам
във моята – обещаната – земя.*

Върба

*Тя не ръми.
Самата е дъждец –
тъй крехки са ресниците ѝ голи.*

*Донася само
тихият ветрец
до нея пух от скършени тополи.*

*И пухчетата
леко се възнасят
като мъглица подир нощен дъжд...*

*И си отдъхва
радостна върбата...
Ако си честен, моя миг задръж.*

●
*И бавно лятото догаря
във есенните си пожари.*

*Горят в карминено червено
последните листа на клена*

*и тъй прозрачна резеда
излъчва нежната бреза,*

*че скелета ѝ свети нощем.
Забравено ковчеже с мощи.*

*А там далеч, зад хълма чак,
преди да го погълне мрак*

*в гората
слънцето догаря*

*и клоните
са капилляри.*

●
*Напразно моля бога на съня
покрова си над мене да изпрати.
Кристалите на мислите звънят
и режат с остри ръбове душата.*

*Напред е страх. Назад е пустота.
Гори-гори в сърцето ми огнище...
И няма със кого да се простя,
преди да ме погълне нищото.*

●
*Отде е тази полунощна врява?
Навярно пак на мислите гласа ми е...
И в чащата ми бавно се стопява
луната като хапче за безсъние.*

*Часовникът получил е аритмия.
Несъразмерно времето тиктака.
И аз – от никой нивга неповикан –
от самота се гърча в полумрака.*

●
*Тече край мен животът като бързей.
(Отблясъците само аз видях.)
И знам, че няма никой да развърже
въжетата на вечния ми страх.*

*Ще ме завее скоро снеговей.
(Усещам го и в пекналото лято.)
Дано поне успяя да пресея
две люспици от слънчевото злато.*

●
*Една мушица нежно ме тревожи.
На утрото със слънчевия зъб
съблича тая изранена кожа
на моя кратък, неспокоен сън.*

*С камбанката си сребърна гнети ме
и аз – отново полудял и сам –
за кой ли път си казвам: трябва име
на мойто неспокойствие да дам.*

*Но свършени са всички денотати.
И аз – под тоз цинично ясен свод –
приемам вече всички игни дати
подобно стъпала към ешафод,*

*на който като Порта гилотината
с резето си изцъклено ще свети
и ще ми спомня: този път изминат е
от всичките ни истински поети.*

*Несвършени, личните ми кризи
не ме изпъхват вече с огорчения.
И аз подготвям томче епикризи
за своите събрани съчинения.*

ПОСЛЕПИС

Стихотворенията са в машинопис, с някои ръкописни поправки, изпратени ми от Ивайло Иванов, съпроводени с кратко писмо:

Митко, извинявай, че не мога да ти пиша повече, но времето и състоянието ми ме притискат. Дано тез стихове ти харесат и бъдат за твоя литературен усет онова топло, уютно ложе, което – във физически план – си ми предлагал неведнъж. Поздрави на Румито, децата и сем. Станкови. Държа на нашето приятелство.

26.IX.98 г.

Ивайло

Писмото и стиховете са изпратени от Троян, ул. „Генерал Карцов“, 138, вх. А, ап. 1. Временното място, от което на 30 май 2016 г. Поетът Ивайло Иванов пое своя път към вечността – неговия истински адрес.

ДИМИТЪР МИХАЙЛОВ

Литературен вестник 8-14.06.2016

11

Сбогуване с Ивайло

Точно преди година, в края на май 2015-а, прочетох в интернет страницата на Ивайло негово стихотворение, което не бях срещал дотогава. Помня, че то ми направи силно впечатление, сега открих и коментара си към него: „Великолепно стихотворение, какво майсторско преливане от природния към творческия план и обратно! Всъщност Ивайло ги води едновременно, без да ги изпуска нито за миг, и докрай.“ Впрочем майсторството на Ивайло Иванов, може би най-чистият и самобитен лирик в днешната ни поезия, не подлежи на съмнение и не затова споделям случая. А защото сега, след безвременната му смърт, си мисля, че в „Сбогуване с книгите“ се таи и далечно предчувствие за нея. Познавахме се с него още от 90-те години, когато за кратко работихме заедно в тогавашния „Литературен форум“. Току-що завършил университета във Велико Търново, Ивайло беше стажант-редактор при нас. Знаем и от своята младост какво значи да си в София без дом, без работа, един провинциалист, все още непознат и трудно вписващ се в литературния свят, а и в света изобщо. А за Ивайло в пълна степен важаха думите на Георги Рупчев за таланта като неприспособимост – особено в житейски план. Не, иначе той беше контактен (боли ме от това „беше“ за Ивайло), но скоро разбрах, че зад тази дори леко превъзбудена общителност се крие много чувствителна и уязвима душевност. Помня, че и майка му се тревожеше от далечния Троян, разговаряхме по телефона за него, за трудно или никак подреждащия му се бит. Но Ивайло имаше вече битие на поет и той изцяло го прие като съдба и призвание. После пътищата ни се разделиха, понякога най-неочаквано ми звънеше по телефона, за да ми каже, че е в София, виждахме се за кратко, за да си разменим книги или просто думи, а след това задълго изчезваше. Но дори и в епизодичните ни разговори оставах уважителен от дълбокото му познаване на литературата ни, както и на процесите в поезията ни, особено младата, към която принадлежеше тогава. Принадлежеше, но не напълно, защото имаше свой път и свое място в нея, различно от властващите тогава кръгове и тенденции. Ивайло беше и си остава органичен лирик, следващ, но и творчески обновяващ най-добрите традиции в поезията ни. Мисля, че и преди, и сега Ивайло Иванов е един от най-талантливите ни и обичани съвременни поети, и заради прекрасните си стихове, и заради светлата си и чиста личност, която се родее с най-големите имена в поезията ни. А ето и неговото стихотворение, с което започнах тези си кратки думи на сбогуване с Ивайло.

СБОГУВАНЕ С КНИГИТЕ

Ивайло Иванов

И пак във свода есенен се вдигат
и вият се ятата от грабливи книги.

Цял хоризонтът – в залезен кармин –
е разоран от черния им клин

и виждам, кротки, нощем във браздите
как зреят семената на звездите.

А сутрин пак шпалирът им кръжи...
Разнищва небесата – като жив

венец от нокти и кресливи човки...
И чак сега съзирам колко ловко

една от тях откъсва се и, сива,
като юмрук в пространството се свида,

към нивите ми спуща се – избухва
фонтан от пръст – и клъвнатата буква

се гърчи, в клона лъскав се издига...
Довиждане, ята грабливи книги!...

От месеци шпалирът ви от мен страни.
Знам, други мозъци са южните страни.

Успокоен, присядам на скалата –
просторът ми е сетния престол –

за сбогом махам с шапката, в която
доскоро вий си свивахте гнездо.

2001 / 2003

ВЛАДИМИР ПОПОВ

Софийски спомен, без таван и романтика

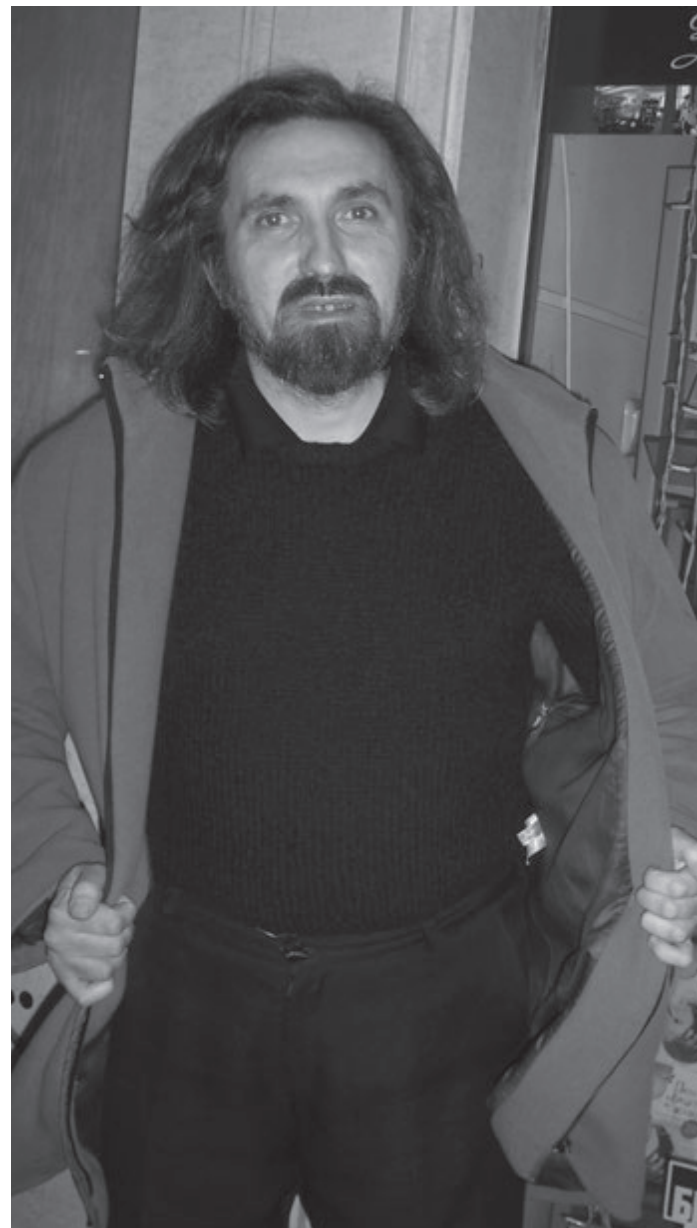
Този текст няма увод. Един параграф от мъчание...

С Ивайло Иванов се запознах заочно през 1992 година, когато той написа статия за първата ми книга в студентския вестник на Великотърновския университет. Още тогава ми направи впечатление отличното му познаване на съвременната българска поезия, възгледността в чуждите текстове, както и уменията да откроява най-ярките творби. Съвсем естествено дойде и сетнешното ни познание. Макар да бях с девет години по-голям от него, никога не съм се опитвал да му давам съвети и да го поучавам. За това той си имаше достатъчно ерудирани преподаватели в университета. И там, мисля си, Ивайло чудесно се вписваше в онази увличаща атмосфера на семинари, четения, обсъждания и дискусии в литературния кръжок „Емилиан Станев“. Радостта от първите публикации на страниците на „Семинар – 92“ и „Пир“. Приятелската съобщност на няколко ярки индивидуалности, които предстоеше да навлязат в литературата. И сред тях – Ивайло – най-завършеният, най-креативният, най-открояващият се. Но пълната връв с Алма матер все някога трябваше да се прекъсне. Блаженият едем на студентството да се напусне. Идеше времето на изпитанията.

Младият поет вече работеше като редактор в „Литературен форум“. Нужно ли е да казвам кои публикуваха там, каква беше обществено-политическата и културната тежест на изданието. А Ивайло, довършен студент, вече част от екипа му. Какъв по-добър старт! Направо летици... в пропасти.

Имахме уговорка да занеса нови стихове и да се видим. Беше втората половина на 90-те, време на кризи и безпаричие. След краткия приятелско-делови разговор в редакцията се разбрахме да си поговорим по същество. След два-три часа тръгнахме по софийските улици, беше студено, а ние – вече гладни. Имах достатъчно пари за скромна вечеря в заведение за бързо хранене, но Ивайло направо заяви, че отиваме в студентски стол. Имах усещането, че той дори не можеше да си представи друг вариант. Той бе домакинът и аз не биваше да проявявам капризи. Какво пък, казах си, добър повод да си спомня менюто на мензата. За съжаление храната бе много лоша от тази през 80-те. Блудкава яхния и грис-халва, а хляб даваха само до три филийки. Явно в студентските столове мислеха за диетичния режим на студентството. Поблуждахме още час из улиците и Ивайло предложи да ноцувам в квартирата му. Не ми се искаше да го притеснявам, но той настоя. Не помня в кой квартал живееше, ярко е останала в съзнанието ми изповедта му, докато вървяхме пеш в полуосветените междублокови пространства. Казано накратко, Ивайло беше смазан не толкова от безпаричие, колкото от депресия, причинена от постсоциалистическите нрави навсякъде – от социалното обкръжение в широкия смисъл на думата, до литературните среди – в тесния. Столицата не само не му импонираше, а го потискаше. Най-травеше живота му несвободата, липсата на избор, стихналите гласове на поета у него. Той имаше проблем с адаптацията, така изглеждаше само на пръв поглед. Всъщност още тогава осъзнах, че има проблем с живота. Не че ние, особено поетите, го нямаме, но у Ивайло имаше някаква болезненост, която едва ли би могла да се разбере непосредствено. Тази фина струна бе експлицирана от самия поет в един обемен цикъл бели стихове, публикувани в алманах „Света гора“, където суицидното вече се открояваше на фона на жизнелюбивото му иначе спонтанно-о-чуднено и едновременно пълно с културни пластове писане.

Най-сетне влязохме в квартирата, двустаен панелен апартамент, от който Ивайло и съквартирантът му обитаваха най-голямото помещение, обичайно избирано за хол от среднестатистическия българин. Но тук обичайният дребноснафски уют тотално отсъстваше. Вместо него някоя хала бе помела всички малки знаци на дома. Почти като у Разкольников, захабени, жълтеещи стени, две легла и маса. Само това си спомням, столовете не достигаха, защото притеглихме масата към единия криват и наредихме пластмасови чаши за еднократна употреба, в които сипахме водка и чай за всеки. Но захарта свърши, та се наложи да изчегъртваме от гъното на захарницата. (Тук паметта ми е разколебана: имаше ли изобщо съд за захар, или този рафиниран продукт в осъдно количество се намираще в чашка за чай, еднократна, която практично използвахме заедно с остатъците, залепнали по гъното.) Към нас се присъедини и съквартирантът на Ивайло, млад мъж, също от Троян, който бичеше по 10-12 часа в студа пред ЦУМ зад една сергия за книги, за да свърже двата края.

Но водката ни стопли, повдигна настроението, развърза езиците. Младостта има едно голямо предимство – може да се глуми над неволите дори когато са свои. Дойде време за сън, трябваше да спя в стаята на хазаина, който беше изчезнал някъде. Това трудно можеше да се нарече стая. Същите повехнали и пожълтели тапети, облепени с тиксо, между което, на замърсени вече листове, можеха да се видят схеми и формули на разни химични елементи, непонятното писмо на студенти по медицина, останало като белег за нечие отминало присъствие. На пода – мокет, невидял метла, прогорен от цигари, обсипан тук-там с пепел, и един буркан, пълен с фасове, две-три бутилки от алкохол, натъркаляни по пода. Единственото легло бе полупокрито с протъркано одеяло, върху което се мъдреше мръсна възглавница без калъфка. Този интериор би могъл да бъде описан от Кафка, а вероятният му стопанин – от Буковски. Но казах вече, младостта може да понесе всичко. Но докога? И на каква цена? Твърде скоро Ивайло трябваше да се прости със София и с химерата, че там музите ще са поласкави към него.

По-късно, макар и далече от света, често на легло, той успя да напише прекрасни химни за любовта, за божията красота в природата и у човека. Ценейки традицията, стъпвайки на нея, Ивайло Иванов успя да създаде свой, завършен модел на света, изпълнен с Евтимиево-Цамблакова витиеватост, дарена от омото на дете, което обича играта на иронията и палавостта на обратите. И уж традиционен, а вече модерен, постмодерен, че и отвъд всичко това. Нужно ли е да казвам, че той бе поет с цялото си същество, събрал ведно разум и чувство, логос и ерос. Жалко, че Танатос ни го отне! Отне ни го, вече огорчен, разбрал какво има в задния двор на българската литература, прозрял театъра на успеха и задкулисието на позора, чиито петна не са петна от мастило. Посткомунистическа, приватно-приматно-капиталистическа България нямаше нужда от поети и мислители, едните платени социолози ѝ стигаха. За непознавалите Ивайло Иванов той ще остане с двете си най-тиражирани снимки – на невинното момче с червено-черната риза и на преждевременно остарелия мъж, напомящи (прости ми, Господи!) на клошар. А за тези, които го познавахме, той беше Дух. За тези, които ще го открият и преоткрият, пак Дух ще бъде. Пак Дух.

БОЖИДАР БОГДАНОВ

Из „Пастирът на мухи“ (2007)

Ивайло Иванов

Жените, от които пих вода

Израснах аз на завет край жените
като врабец сред есенни лозя.

Соковете, вместо в мойто тяло,
тупяха бурно в стволите гъсти
и листите засенчваха крилицата ми.

Ти, моя рахитична биографийо,
защо и днес прозвънваш в моя сън
като топуз за крехкия ми глезен?

Камбанките на твоите звена –
тъй както днес разискрят бистър звън –
ще почнат утре траурно да бият.

Защото чувам: Из лозята шета
със ножици в ръка и свирепее
под свода тъмен... вятърът? Лозарят?...

И ставите на храсти и дървета –
преди за сетен път да онемееят –
със тъмното му ехо проговарят:

Аз съм лозата, вие – пръчките;
който пребъдва в Мене, и Аз
в него, той дава много плод.

А ако някой не пребъде в Мен,

той бива изхвърлен навън като пръчка,
и изсъхва; и събират пръчките,
та ги хвърлят в огъня и те изгарят.

И аз ли съм ластар такъв? Страхът
пробожда като с пика гробовете ми.

И аз усещам крехките си стави
как бавно ме разкъсват и прорастват
в изсъхналите есенни филизи.

Как мъртвите листа тупят напразно:
довчерашни сърца, а днес – раздрани
парчета плат от овехтяла риза.

... До залеза, до кървавата роза
на залеза се разпростира този
несъразмерен скелет от безплодие,

обхванал изнурената планета.
От него ли контурите ми сивкави
застиват в куха бронзова обвивка?

О, аз усещам – спуща се Деня,
във който вкупом ще се вкаменя:
с обесени – по гласните ми струни –

телца на неродени птици трели,
с очи – безцветни стъклъца; и с клон –
протегнат към зърната наедри!

Ноцта преди изпита

Да учиш собствения си език
отпреди седем века
с ослончено усърдие на чужденец,

със десетте слепци на пръстите си да залитайш
по брайловите писмена на пергаментта,
наричащ себе си История - и просвреден
от дупките куришумени...

Или със излинали, боси ходила да слизаш
по въжената стъплица
на разлюлените склонения:

БОГЪ
БОГА
БОГУ
....

Сам срязвам сетното въже -
със хряс! -
и падам
във звателната яма:
БОЖЕ,

над мен ноцта замаята черно расо
и разлюлява гроздовете звездни
като кандила. Нея ли да питам
къде е она храбър Черноризец, който не посмя
да ни остави името си?

Боже,
Ти днес си толкоз несклоняем,
Ти не слизаш
по скърцащите стъпъла
на Свойто име...

Ти пак си тъй отвъден и тъй близък,
и пак ли в рими трябва да вървиме
под небеса, сплъстени като халища,
през пъклени мастилени тресащица,
през прашни пергаментени стърница...
(О, как прозира палецото нищо
през дупките куришумени!) И пак ли
ще реставрирам нявгаишите факли
по днешните светулки? Стига. Не!

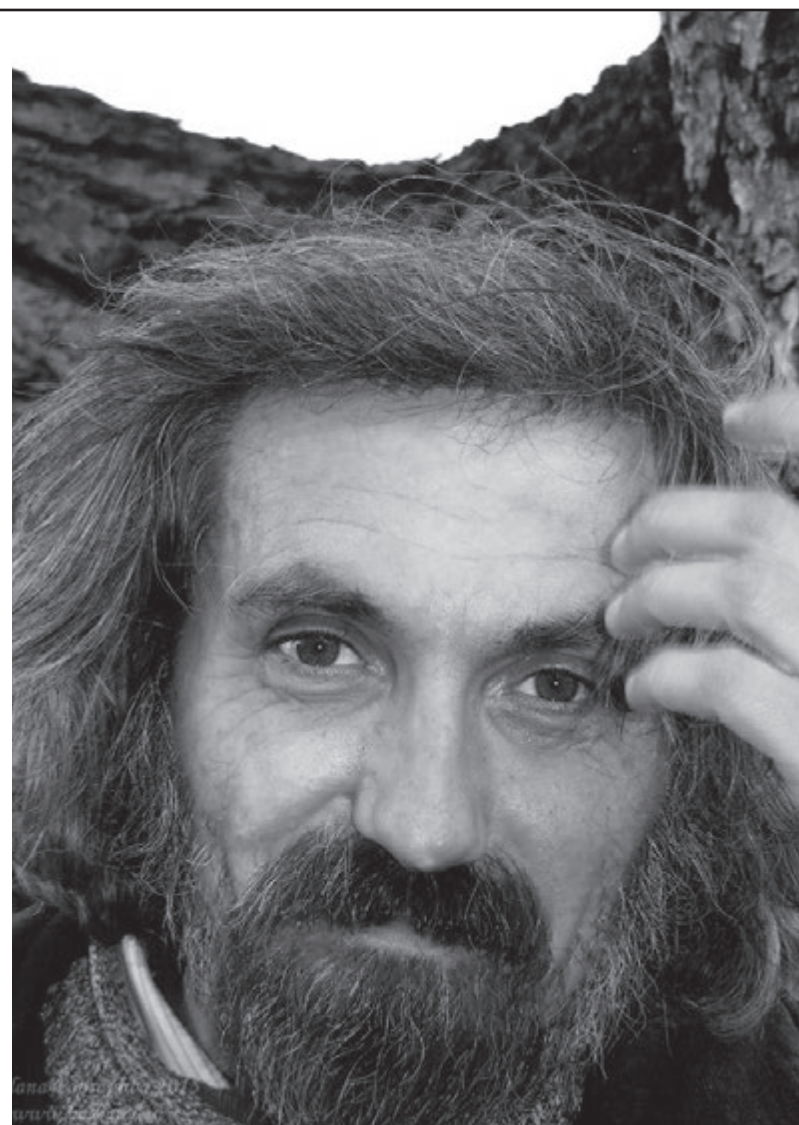
На колене пред Твоите колене
се строполявам, Боже, и те питам
защо е толкоз раздвоен езика ми
и вместо говор - съсъци нечисти...
(Знам, че змията първи билингвист е!)
Аз път съм двуезичен и от нея -
склонения над мене се люлеят
като въже излъскано, с което
бих си прекъснал континуитета.

Вървим ли? Ний отвека сме затворени
във лабиринт от вледенени корени!
Кръвта ни де я? Де ни ги пророците?
Как вее
през куришумените процепи...
И глас от кой геран да си извадя,
за да надграсна ръста си на роб?

Ноцта ме прикади.
Самоопях се. Падам
в надежа си бездънен като в гроб.

Мостът на въздишките

„Венеция през зимата“ – навярно
така бих кръстил тази своя тъжна
любовна песен. Но сега е лято.
И ти над мене тяло си извила
подобно мост. А аз под теб съм легнал
като река и към съня изтичам.
Очите ти, подобно сини риби,
се гмурват във водите ми прозрачни.
На устните ти ладията лека
гърдите на реката набраздява...
И бавно аз изтълявам и пътувам
под тебе, моя лодчице, люляна
на ласките с вълните милостиви.
И мощните води текат, додето
от тялото ти - тънка катедрала -
гърдите ти ударят за вечерня.
За сетен път - щастлив, но и разкаян -
тогава аз към притвора поемам,
но този път не си ти мост, а купол –
фронтон, отдето Славата ме гледа
процаваща и съдеща. И тръпне
олтарът ти във сетна литургия,
а горе - под прозоречната ниша -
разнежен, хорът ангелски въздиша.

Сн. Руслана Попсава

След жертвата вечерна аз почивам
с води успокоени. Трешка залез
със пластика червена върху синята
пътека на реката... И тогава
един гондолиер през мен минава
и плавно пее свойта канцонета.
И колкото се път отдалечава,
по-тежка сянка хвърля – да не видя
как върху твойто рамо се изкачва
едно момиче, девствено все още.
На моста спира. С лакътчетата тънки
под себе си то стопля перилата.
За нещо много скъпо се досеща...
В реката се оглежда.

И въздиша.

Любовта на глухонемите

„И Словото стана плът“

Йоан. 1:14

В купето, на седалките, до нас –
двама глухонемци.
И детето им.
То изчуруликва нещо, сочейки
птицата, за миг влетяла в кадъра
на праишното стъкло.
Те заговарят.

Аз не съм виждал по-отелесено слово
от техния пантомимичен говор,
аз не съм чувал по-небесен глас
от полъха, облъхнал във анфас
лицата ни, по-бледи и от статуи.
Какви пейзажи шепнеха лицата им!
Не устни, а копринени, прозирни ласа,
ловящи прелетелите гримаси,
не пръсти, а изящни ветропоказатели,
готови с всеки полъх да препратят
по нови друми думите. Нима
не проговаряше плътта сама?
Един екстаз от патетични длани,
от мигли, гънки, мимики, събрани
във речника на тялото. Едно
прераждане на знаците! Дано
да се намери друг да го опише...
Аз ще се слея с лекото затишие
в предзалезния дрезгав полумрак
на Тракия, за да погледам как
под стихналата синева свенлива
на погледа им малкият заспива,
а татко му запалва... Дрезгав дим
разсява се в купето свечерено,
в което вече час със теб седим
и си мълим подобно глухонемци.

За Ивайло Иванов – отстрани...

Не съм го запомнил като студент втори курс от изпита по възрожденска литература. В малкото ни случайни срещи през следващите години и той не ми го е напомнял. Значи всичко е било наред – влял се е в потока от стотиците студентни българисти, които тогава все още пълнеха залите на Великотърновския университет. Поетите сред тях вече виждаха у мен само възрождениста и традиционалиста, а през 90-те години имаха нужда от друг тип почитатели и „светници“ – с ново, постмодерно мислене и очаквания. Ето защо не съм аз човекът, а това са по-младите търновски преподаватели на Ивайло Иванов, които имат какво да разкажат за общуването си с него. Но стана така, че някъде от 1991-ва трябваше да се занимавам с дейността на новоучреденото Университетско издателство. Истината е, че все още не беше напълно заглъхнала владеещата ме през 70-80-те години идея „търновската вълна“ да продължи да триумфира в съвременната ни поезия, а защо да не се открие и в прозата, и в литературната критика. Без гръмко афиширани проекти, наред с академичните изследвания, учебници и помагала, държах за търси мястото си и това, което предлага студентската творческа мисъл. Сред излезлите тогава стихосбирки с щемпъла „Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“ зае мястото си тогава и „Хензел и Гретел“ на Ивайло Иванов. В издателското каре е документирано: „Редактор Виолета Русева..., дадена за набор май 1994 г., излязла от печат декември 1994 г.“. Позволих си тези подробности по две причини: първата – да се знае кой след автора е работил над ръкописа „Хензел и Гретел“, втората – да се има предвид, че отпечатването на книгата е станало в края на 1994-та, а не през 1995 г., както го срещнах в библиографските справки за Ивайло Иванов. Всъщност пободът за предлаганите две странички в памет на току-що починалия поет, е един друг издателски факт, свързан с неговото име, който се пропуска, а е добре да се знае. Като първа по време проява на сборници с поезия на великотърновски възпитанци в университетското издателство е излязлото томче със заглавие „Живите думи“, обозначено „Лирика (студентски поетичен сборник)“. Редактор е моя милост, излиза в тираж 500 екз. през м. март 1993 г. Ролята на предговор играе следният мой текст:

„ПРЕДНАЧАЛОТО

В каросерията на голям самосвал са шепна камъчета. Забързан, дрънкащ и завихрен по надолнището, той ги изкачва нагоре... Те не искат нищо. Не искат да спре и да се настанят спокойно, да се огледат и почувстват уютно, да успокоят и подредят пейзажа около и в себе си. Единственото, което тайно считат, че им се полага, е – малко внимание. Убедени са, че тогава всяко от тях ще излъчи своя топлина и светлина, ще се окаже със свой цвят, ще застане пред нас със свое име. Да кажем – Саика, Ивайло, Гергина... Живите думи – тяхното изкушение и цел, привилегия и постижимост – трябва да се спотайват още тук, да им са подвластни още отсега. Ако има истински поети сред тях, те не знаят какво ги очаква. Защото творчеството започва – или свършива? – зад този светъл кошмар на юношеско-младежко опиянение и влечение по стиха, в пространствата на всекидневното и тягостно усилие да се задържиш в раздрънканата огромна каросерия на самосвала, който познава само една посока за всеки от нас – надолнището. Можем ли да им помогнем? Но защо да им помагаме, след като можем другото – с усмивка в погледа да им подскажем, че с живите думи в стиховете си изразяват нещо и от самите нас.

ИВАН РАДЕВ“.

За съжаление трябва да обвиня тогавашното си увлечение по кратките предговори, оказало се презграда за нищо не струваща ми оценъчност и бегло портретуване на включените автори. А е могло, защото повечето от осемте участници (Саика Александрова, Мая Ангелова, Гергина Василева, Петко Тефилов, Снежа Стефанова, Цветелина Маринова, Албена Стефанова) доказаха, че наистина живеят с поезията. В сб. „Живите думи“ Ивайло участва със следните 9 творби: „Буколики“, „Сливане“, „Наместо програма“, „Чашата“, „Заспивайки в тревите...“, „Коси“, „Луната тази вечер...“ „Природата е винаги неточна...“, „Сонет за нарциса и Страшния съб“. Някои от тях са влезли в първата му самостоятелна стихосбирка „Хензел и Гретел“, самата тя с посвещението „В памет на Петко Тефилов“... Запомнил съм последната си среща с Ивайло – било е в края на 90-те години. Заварих го в редакцията на в. „Литературен форум“. Излязохме и се отбихме в едно от кафенетата по „Раковски“. Повече говори той – тихо, бавно, съсредоточено, с неочаквана от мен изповедност. Разказа за преживяна депресия, за ролята на някаква жена, за твърдото си намерение и усилия да преодолее някои неща около себе си, за поезията, която пише. Мир на праха му, живот за стиха му!

*Велико Търново
1 юни, 2016*

14

Литературен вестник 8-14.06.2016

ИВАН РАДЕВ

Литературните градове осиротяват

Троян осиротя. Довчера литературната му аура светеше с всички цветове на дъгата, защото в него витаеше духът на Ивайло Иванов. Не, не тялото – изпоставяло, страдално, ошарено с белезите на недоумък и междуселищни странствания – а духът се носеше над сградите, реката и хората, които го срещаха, но не винаги го забелязваха. За някои може да е бил бремене, човешко съществуване от друг свят, опитващо се да ги промени. Да прекрои труфилата им в името на по-благородна осанка. Трудно ми е да си ги представя. Да извикам във въображението си „човешките“ образи на недоброжелателите му. Да питаме Ивайло, имало е и такива. Той беше добър, по литературно и по човешки любвеобилен, но не дотам, че да не забелязва несправедливостта. Вероятно защото последната винаги е била щедра към него. И недоволстваше, по свой начин. Предимно глаголствайки срещу управленците на културата. Тяхното безразличие го въбесяваше. Ивайло бе не само справедлив, но и щедър човек. Имаше памет за доброто, за стойностното, което бе срещал по пътя си. Като повечето свръхемоционални хора, беше и носталгичен. Сигурно затова написа за литературния клуб „Емилиян Станев“, за алманах „Света гора“. За своите преподаватели, за приятелите си. Някакво дълбоко чувство за справедливост, от което са лишени повечето писатели и редактори днес, го подтикваше да изрича на висок глас известното на мнозина. Особено на онези, които имат добрата гума за разменна монета в свое угоджение. Да, Ивайло бе истински щедро съществуване. Затова пиляеше – както и колкото си иска. Беше най-богатият измежду всички бедни поети в България. Суетата и егоизъмът не свиха гнездо в сърцето му. Свободен да говори, каквото мисли, поетът от Троян си навличаше гняв и беда. Но и сам се зневеше. Четеше неустово, май така и пишеше. Познаваше своите съвременници до кориците на книгите им. Искеше да ги презърне, да се съизмери с тях. Да им каже добра дума, ако го заслужават... Останал съм с впечатлението, че когато говори за най-новите стихотворения на поети от различни краища на страната, оживява цялата ни литература – тук и сега. Думите му я материализираха, правеха така, щото да кръжи около слушателите му – плът и кръв на ръка разстояние. Смяя да мисля, че познавам много от литературните градове на България. Че тяхното място в раздела „Преглед“ на алманах „Света гора“ е важно, защото говори с имената на десетки достойни писатели, поети, критици. Повечето остават незабелязани – по нечия вина, разбира се... Пренесох, в по-различен формат, същото рубрикално заглавие на страниците на варненския вестник „КИЛ“, опитвайки се да портретувам самите градове чрез имената на авторите и изданията, които ги правят. Там, мислех си, един ден ще отпечатам текст за малкия, но много важен литературен град Троян. На първо място заради Ивайло Иванов. И заради Дачо Господинов, разбира се, заради още неколцина поети. Но Ивайло беше и ще си остане най-свидното дете на Троян. Онова, което и други литературни градове няма да прежалят. Защото, не беше ли Ивайло литературно дете на Велико Търново? Мисля си дори, че истинското му творческо кръщение стана тук, докато учеше във Великотърновския университет. Но Ивайло бе и литературно дете на София – пребиваванията му в столицата заслужават специален разказ, особено ако се намери куражлия да повдигне завесата и да напише цялата истина за несретното му подвизаване. Да не забравяме градовете Русе и Пловдив, които обживяваше периодично. В тях се срещаше с обичните си състуденти от университета, после с техните приятели, превръщайки ги винаги в свои ревностни читатели. (Нещо подобно се случи пред очите ми миналата година в малко заведение във Велико Търново, веднага след като запознах Ивайло с Красимира Алексиева и нейния син Сим Алексиев от Пловдив – пишещи хора, собственици на известната галерия „Възраждане“, любезни домакини не само на големи художници, но и на много гостуващи поети, писатели, периодични издания.) Сега си мисля, че това неустово желание

на Ивайло да пътува и общува, да се среща и разговаря до късните часове на нощта, е било съдбовно. Било е предопределено. Странно, почти библейско разселение, само че от един човек във всички отечествени посоки. Начин да изпълваш пространството телесно и вербално, да оставиш отпечатък с образ, интонация, жестове в съзнанието на колкото е възможно повече хора. За да не пропуснеш някой важен. Някой, заради когото си струва да мислиш и пишеш – душеприказчик, колега по перо или просто добър човек, готов да ти разкаже невероятна история. Или заради друг, по-несретен и от теб, петимен за твоите думи и подкрепа. За думите на собствените ти стихотворения. Какво ли не ми мина през ума – невероятното се случи! Час след трагичната вест за смъртта на Ивайло стиховете се явиха в чинен строй. Като за тържествена проверка... За разлика от заклетите поети рядко посягам към мерената реч. Почти винаги в състояние на стрес, на много силни преживявания – при това недотам светли. Така стана и сега. Подредиха се мъчаливо думите, кой знае защо ми спомняха онези, които Ивайло ни изпрати с книгата си „Светогорски пътеписи“. Издадохме я като приложение на алманах „Света гора“ преди няколко години... Записвах бързо, почти нищо не променях. В случаи като този редакторът стои в ъгъла и свенливо наблюдава своя полубрат. Побутва някоя сричка или буква, някоя дума – колкото да заслужи хака си. Неудобно му е. Как се редактира смъртта! Или болката, която се опитва да я заглуши! Мълчанието, което без друго казва достатъчно... Ивайло, ако си държал ръката ми – това е всичко, което искам да ти кажа. Чрез самия теб!

ПОАНТА

В памет на Ивайло Иванов

Много високо е небето – каза поетът. Ще ми трябват светлинни години, за да стигна подножието му.

И яхна светлината.

Много дълбока е водата – каза поетът. Ще ми трябват морета от въздух, за да се срещна с подземния господар.

И изпи дъха на любимата.

Много силен е вятърът – каза поетът. Ще ми трябва желязно платно, за да не ме отнесе в преизподнята.

И открадна щита на Ахил.

Много силен е огънят – каза поетът. Ще ослепи очите ми преди да дочета буквите.

И превърна в жертвеник сърцето си.

Все по-малко стават приятелите – каза поетът. Ще им подаря книгите си, за да остаряят като катедрали.

И счупи с юмрук огледалото.

Все по-дълги стават писмата ми – каза поетът. Ще ме вземат за графоман или за застаряващ писател.

И заби перото си в сърцето на смъртта.

30 май, 17 ч., В. Търново

САВА ВАСИЛЕВ

Четейки „Нов сън за щастие“

„Нов сън за щастие“ от Ивайло Иванов е не просто стихосбирка, а именно поетическа книга със своя концепция, осъзната лирическа мяра, вътрешен обем и развитие. В нея има удивително съчетание на амбиция и скромност. Амбиция, защото полага себе си като продължение–дописване на една от образцовите книги на българската лирика – „Сън за щастие“ на Пенчо Славейков. Но и скромност, защото подхваща мотиви от „невлезли“ в Славейковата книга „наброски“ и „откъслечи“, застава съзнателно леко встрани от канона. В този жест има колкото постмодерна игра, толкова и изострено екзистенциално питане за събъдването и несъбъдването в литературата (и извън нея), което е един от централните залози на книгата. Новият „Сън за щастие“ остава верен на стари по отношение на формата – лирически миниатюри в спокойни класически четиристишия, доминирани от природни мотиви. Ако четем внимателно обаче, ще доловим в тях деликатната работа с времето – природно, човешко, цивилизационно – не само в микросюжетите на отделните стихотворения, но и в пластове на езика и техните дискретни събъдъци. Текстове последователно демонстрират не само версификаторско умение, но и литературна ерудиция. Стъпват еднакво здраво върху достолепния бел епок от началото на XX век и върху пренаписванията му от края на века, през 90-те, без залитане нито в имитации, нито в самоцелни езикови игри. Стиховете биха могли пълноценно да се четат и извън концептуалната си историческа рамка, но тя им придава по-силно звучене не на последно място и заради юбилейното време, в което се появяват – 150-годишнината от рождението на Пенчо Славейков.

БИЛЯНА КУРТАШЕВА

2015

И аз, едно дете...

Когато наскоро прочетох изключително интересните и задълбочени наблюдения на Гергина Кръстева върху лирическите книги на 2015 в първия брой за тази година на сп. „Страница“, мислено ѝ благодарих за написаното от нея за най-новата книга на Ивайло Иванов „Нов сън за щастие“, изд. „Ерго“. И се зарадвах, че, както за нея, така и за мен, Ивайло Иванов изпълва представата ни за Поет.

И когато преди няколко дни Пламен Дойнов ни съобщи за неговата внезапна смърт, сърцето ми, вечерта и нощта се обляха в болка – поетите винаги си отиват така: внезапно, насред недовършения живот, насред недовършеното стихотворение.

През зимата на 2011 в книжарница „Ориндж“, на премиерата на стихосбирката му „Песен за бащите на прехода“ за пръв път се срещнах с Ивайло Иванов на живо – дотозава на живо познавах само стиховете му. Както и него от неговите дълги писма/имейли, които беше започнал да ми пише след смъртта на Николай – безкористно ми предлагаше заочното си приятелство и стиховете си като усмихнато дете, което иска и ти да се усмихнеш, въпреки всичко.

А той знаеше какво означава това „въпреки всичко“. Израснала съм в Тетевен като дете, Тетевен и Троян си приличат – и в двата малки града, далеч от столицата и от света, високите планински върхове така запречват хоризонта на погледа и на мислите, че се чувстваш като обречен.

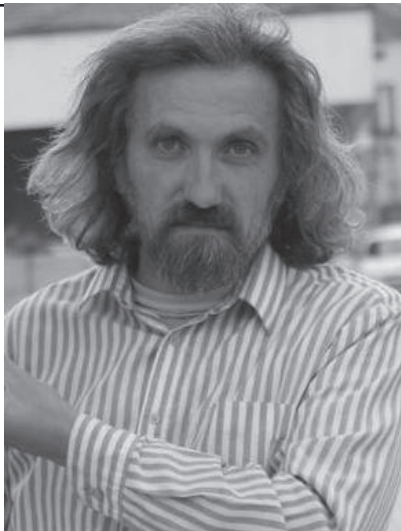
Невероятна душевна сила се изисква да се освободиш от тази обреченост и да заживееш в друг свят, избран единствено от теб – Ивайло Иванов постигна този свой свят на цена, непредставима за почти всички нас.

Нека го почете, като го прочетем! / позволявам си да взема този повик от Людмил Станев./

Ивайло Иванов ни е оставил не само достатъчно неща за четене, но и прекрасно указание как да го правим: „И целият уют на нашата изпусаляла селска къща, и тишината на природния следобед, така най-хубаво и най-подробно се чете.“

Прости ми, прости ни, Ивайло! и почивай в мир! И аз, едно дете... Дете на Поезията! Поет!

ФЕДЯ ФИЛКОВА

Защо „Нов сън за щастие“...

В годишната анкета на „Литературен вестник“, патаща по вече създадена традиция за важните книги на 2015 г., Инна Пелева и Михаил Неделчев посочват „Нов сън за щастие“ („Ерго“) на Ивайло Иванов сред събитията за отминалите 12 месеца. В оценката на проф. Пелева това е „лирика със сияние“, „книга-прозрение“, при проф. Неделчев книгата е дефинирана като „голям успех за поета“, като „носеца литературноисторическа мъдрост“, защото тя „осъществява една сложна благоговееща игра с Пенчо Славейковата „Сън за щастие“. Всеки пластичен детайл и мотив в стихотворението е мислен и наистина правец интертекстове.“ А книгата попадна във „виртуалната“ на „Литературен вестник“ през октомври, в брой, тематично посветен на актуалността на руския формализъм и оценката, че „новото“, което иска да ни съобщи Ивайло Иванов, изненадващо и за собствения му почерк, не е в експеримента, а разчита на една утаможена класичност“ прозвуча с неподозирано симпатична сговореност спрямо контекста, обвързан с темата за създаването на класическата литературна теория. (Вж. ЛВ, бр. 31, 2015). Като читател, който следи писаното от Ивайло Иванов от дебютните му текстове до днес, си позволявам категоричната констатация, че този поет, роден и обитаващ градчето Троян, изпълва почти изцяло представата ми за такъв, а всяка негова лирическа книга стъпва с уважение и дълбочината на обмислена концепция. Разбира се, няма как „Нов сън за щастие“ да не провокира интерес към себе си от литературни историци, неспирно и прецизно вглеждащи се във времето на Пенчо Славейков. Но нека отбележим – признанието и припознаването на тази книга като важна идва от тях и в качеството им на изключителни познавачи на съвременната българска литература в различни нейни измерения. И затова, но не само по тези причини, съм озадачено питаща защо „Нов сън за щастие“ на Ивайло Иванов не попадна в нито един списък на номинирани за литературни награди лирически книги! В прекрасния си предговор Ивайло Иванов е дал да се разбере, че е наясно с лесния аргумент за рецепцията на неговата книга като художествен акт, „извън отшумялата мода на саморазкриващите се литературни мистификации“. Но също така интригуващо е аргументирал възможността новият „сън за щастие“ да се види в двойна и дори в тройна перспектива – като сведен едновременно към „терапевтичните“ усилия на днешната памет да припомни десетилетието на 90-те години на XX век, но и към превъртащите жанра на лириката съвременни модели на „любовното обяснение“, в които се разчитат редица жестове, датирани и към скоро преминалите години на 90-те, но и към онези отпреди век. Един несъбъднат, според собствената му преценка, литературен баща, който обаче продължава да събъдва виртуозно мистификационния потенциал на съвременната лирическа чувствителност към литературното ни минало, удържайки го живо в съзнанието за същностно важните му „общностни представи“ – в съня и отвъд него. Все ми се иска да мисля, че „Нов сън за щастие“ на Ивайло Иванов ще се огласи по-високо, защото вече сме навлезли в 2016 година, а само след миг ще се озвем и в 2017, която ще ни напомни, би следвало все някак да ни напомни 1907-ма.

ГЕРГИНА КРЪСТЕВА

Из „На път, но не и пътуваща или някои наблюдения над лирическите книги през 2015 г. – сп. „Страница“, бр.1/ 2016.

За Ивайло

... но живота
за малко ни е даден – само да извикаш.
Борис Христов

Никога не сме се питали кой е между нас Поетът. Докато ние се надигахме на пръсти, за да излеждаме талантливи, неговото талантище ни заливаше. Ивайло беше умел интерпретатор, от една дума можеше да изгради цяло стихотворение, за няколко минути създаваше запомнящ се образ или метафора; умееше да опоектизира „бездарията на живота“. Главата му беше цяла поетична антология – рецитираше до безкрай стихове на български поети – Далчев, Геров, Радо Ралин... Беше центърът на компанията, винаги екзалтиран, ръкомахач, разказвач, рецитираш, привличач, питащ се. Бяхме по на двайсет и няколко – занесени, живеещи в други светове, но никога няма да забравя как вдигаше от земята случайно паднали късчета хляб, за да не се омърси Тялото Христово. Такъв беше нашият приятел от началото на 90-те години – с вдъхновението и с ореола на Поет, и такъв си и остава в своите 43 години. Беше студент, когато излезе знаменитата му книга „Хензел и Гретел“ и е малко да се каже, че в Търново се знаеше наизуст.

Лириката му е жизнена и органична, защото вливаше кръв от своя живот. Тя е богата, защото ни я подаряваше, знаейки, че имаме нужда от нея. Тя е дълбока, защото корените ѝ са влети в истинското разбиране за духовното предназначение на изкуството. Тя е многопластова, защото носи отпечатъка на ерудирания автор. Тя е запомняща се, вращава се в съзнанието, защото е написана майсторски, от истински Поет. Тя е закачлива, защото е пропита с тънко чувство на Ивайло – поезията е и игра, закачка... Години наред в главата ми живеят неговите думи, стихове, цели строфи – за всеки сезон, за всяка гледка, за всяко чувство. Обичаше, разбираше, живееше поезията и литературата. Тук любовта се римуваше с любов, приятелствата оставаха ненакърними и чисти в томове на живота, най-важно бе извисяването на духа, търсенето на смисъл на живота бе отправна точка, пътищата водеха само до една цел – да откриеш Бог. Но да откриеш Бог бе непоносимо трудно. Трябваше да се борим с демоните на плътта, с обсебията на помислите, да дисциплинираш гордия си дух с плащеница – за да се смири...

Имаше години, в които Ивайло живееше в килията на един тъмен живот, откъснат от всичко, което обича. А после дойде другата неистовост – като човек, пробудил се от дълъг сън, той започна да живее трескаво, многосъбитийно, наваксваше пропуснатото с дълги разговори, писма, пътувания, с живеене в социалните мрежи... Живя бързо, изпусвайки. Живя бавно, наваксвайки. Живя талантливо, живя вгадено в едно от малкото неща, заради които си заслужава да се живее истински – за изкуството.

Ивайло не беше за този свят. Беше прекалено чист и фин, прекалено истински и деликатен, чувствителен, раним, неприспособен към фалшивите изисквания на „живота“. Материалното и физическото не го интересуваха, искаше да живее не с тялото, а с душата си и се хранеше с разговори и спорове с приятели, със срещи и с книги. И понякога, както го изисква поезията – и с бленуване по красиви жени. Снобите изпитваха съпротивление към него и към неговата черупка, замърсена от житейските водовърти и психологически катаклизми, и не искаха да открият бисерите във вътрешността му. Сега ще го „открият“, ще се дивят на таланта му. Не стана ли така и с Дебелянов, със Смирненски, с Вутимски и с Вапцаров (и още, и още)?

Ние, от 90-те, няма нужда да откриваме човека и поета, когото сме обикнали в първата ни среща. Ние сме малки, повдигнати на пръсти, но всеки правеше по нещо мъничко за Иво. Мая ще му закърни блузата, скритом ще му тикне в джоба някой лев, ще го приюти. Гери от години всеотдайно публикуваше стихове, интервюта и снимки на страницата му във Фейсбук. Митака го бранеше от хули гадки. Пламен ходеше с него по улиците, посрещаше го, изпращаше го. Ели го оставяше да ѝ разказва за часовете на мъката, любовта, радостта, миналото и вечността. И Владо, и Нику – нашите приятели – всеки правеше по нещо. Беше благодарен за всеки жест, за всяка добра дума. Често казваше „благодаря“. Ранната му смърт казва, че не сме направили достатъчно за този вулкан от талант, чувствителност и неприспособимост. Суетливи сме всички, позволяващи бездарният сюжет на живота да ни завърти.

От днес ще чета стиховете му като Откровения, като Прозрения, като отговори на съмненията и догадките. Като интуитивни проникновения, идващи отвъд битието, почерпени от един друг свят, който малцина познават. Нека днес го открият истински търсещите и жадните, чистите и чувствителните. Да намерят в книгите му копнежа, мъдростта, дълбочината, упованието, защото той казва в едно от своите стихотворения: *Аз писмото съм, което / след смъртта ми ще четат.*

Нека отгадаят посланията, пратени всъщност от вечността.

И все пак зная, че поетовата душа искаше и друго – някой да размахне от Айфеловата кула която да е негова стихосбирка и да извика:

Това е Поетът!

МИРА ДУШКОВА

Литературен вестник 8-14.06.2016

15

Последни фрагменти, 2016

Ивайло Иванов

Това са част от текстовете, качвани от Ивайло Иванов на неговата Фейсбук страница от януари до края на май 2016 г. Те, наред със статиите, пътеписите и есетата, публикувани в хартиената и електронна периодика, представят другия му талант – да наблюдава, да мисли, да разбира. По-цялостното запознаване на читателите с тази страна от творчеството на поета предстои. Тук заглавието е на редакцията.

12 януари

Цяло чудо е, че хората могат да се изказват по сходен начин и да мислят и реагират по сходен начин. Според мен, те не би трябвало да могат да се разбират въобще...

По-малко информация, повече време за мислене, осезаване на нещата и нищо-не-вършене. Това е разковничето човек да се освободи от пещерата на Платон и да се извърне лице в лице със Слънцето. Друг е въпросът, че – в наше време – на негово място ще открие сурозам.

Една спокойна, чиста и свободна мисъл също е произведение на изкуството. Не би могла да полети обаче – гнездата са обърнати наогул и в наше време куполите им от тръни са единственото ни небе.

13 януари

Иван Динков бе верен на мъжките сентенции до последните си дни. Взех си една от последните му стихосбирки, „Табакера“. В нея, например, четем това: „При срещата с мърша – ракията свършва!“ или пък – „Поетът няма принципи. Поетът има нерви. Изгряваща провинция: мечта от друг ера“. Разбира се, един поет се ценя не само по своите принципи и сентенции (Иван Динков е бил един от най-принципните, истински Човеци между нас), но и по това, което е оставил като целокупно свое творчество – и като свой житейски пример и урок. И както за свещеника или монаха е достатъчно само да ходи по улиците, облечен в расо – и той, всъщност, вече проповядва, така и поетът проповядва своите нравствени ценности и истинските измерения на човека, само защото е облечен в безкористност, в принципност и в Поезия – защото не би могъл да живее другояче, освен според своята дарба и вяра – тоест, като Поет.

14 февруари

Неслучайно един от най-красивите образи в изкуството е този на... човека на изкуството – примерно, на ваятеля Натело от повестта на Борис Христов „Смъртни петна“, който бил заточен в нещо като концлагер (той е каменолодец и бил заточен на каменната кариера), обаче когато времето се сменило и режимът паднал, той си останал там, при същите камъни, той сам избрал доброволното си затворничество под небето на изкуството. В това се крие дълбока философия. За да можеш да изповядаш другите, ти сам бъди безгрешен, за да можеш нещо да гадеш на хората, ти си пог знаменателя на половинчатото си щастие да бъдеш сам...

15 февруари

От всички хора, които ни обиждат, само от алкохолиците не бива да се обиждаме, понеже при тях това, да обиждат, е част от болестта им. Алкохолна зависимост. В симптомите ѝ се включва и това, че те си отмъщават на света – за някаква предишна своя психотравма, за проваления свой живот – чрез ритуалното и дълго траещо самоубийство, чрез пиене и саморазрушаване, – което пък, на свой ред ги допроваля, а човек няма как да си отмъщават на света, ако не го тълче и мачка, ако не се държи по пренебрежителен и темерутски-деспотичен начин спрямо него. Така че алкохолиците действително обиждат – без значение дали са добри и свитички и тихи хора или не. При тях обидата е рязка, остра и радикална – и тя избликва сякаш че от нищото или, по-точно, от оживотностеното, лоясало сърце, и пак така тя тихичко и изведнъж в нищото си стихва. Без и самите те да могат да си обяснят защо. Всичко това показва, че при тях тя е симптом. И че причините за нея трябва да се лекуват, а не самата тя. Но има и чисто човешки елемент на завист, вероятно – все пак, със същото това сърце алкохолиците съзнават, че всички други си живеят по житейски просто, спретнато, благочестиво и нормално, а само те са в мъката и ада на провала си, а само те самите – не...

18 февруари

Обожавам жени, които поощряват своята сексуалност и еротичност, в границите на разумното и нормалното – тъй че двете понятия да съвпадат: ерос и доброта. „Отгатната стократно път – и пак незнайна!“... Тук Яворов се явява застъпник на апофатическото богословие, което изследва Бога откъм Неговата непознаваемост, казвайки ни какво Бог не е.

27 февруари

Рано или късно – провинцията на никого не прощава и може би всеки достига една такава житейска точка, отвъд която вече не е духовно жив. А всичко започва от това – че сме допуснали да живеем в тези неописуеми и безпределни откъм своята себичност пространства. Пък и само прословутата себичност да беше... България също се провинциализира. Да бъдем внимателни – и то, при условие, че отдавна живеем тук...

13 април

Намерих си Овидий – „Метаморфози“, цялата беше подгизнала от дъжда, който беше валил и наг Вторичните суровини, и като не можах да я изчистя с ножа от полепналата по нея кал, взех че я измих още веднъж на чешмата. Тъй, де, като ще е Овидий, поне да е къпан и рошав! (Макар че с Овидийка още по-добре ще върви!...) Сега съхне на терасата, простряна под лунната светлина. В каква ли метаморфоза утре ще я заваря? Сигурно, в нещо като „преображението“ на Кафка. Всъщност, въобще не е чудно някой грамаден бръмбар или друго насекомо от нея да изпъззи. Дано това не е преображението на автора ѝ обаче. „Овидий, мой съсед от Кюстенджа!“ – по моя начин пък Марко Ганчев се е преобразил... Още по-добро е преображението, което прави по същата тема Григор Ленков...

18 април

Това, че злото е неотменимо и изглежда, че не може да се победи, няма да доведе до вечното траене на злото, а до негово вечно и безкрайно наказание. Понеже в себе си то има и такава воля – да е „есенциално“, да не може да се анимира и стопи. Следователно, безкрайното му и нечовешко наказание ще е единственото, което ще се произведе от него – и стовари върху него... Пак да го кажем, не юристпруденцията ще доведе до тия вечни наказателни права, а това, че то има същност, че държи на своята воля и че сякаш с някаква изконност и неотменимост настоява върху нея. И след като същността на злото е да бъде зло и да върши зло, то и страданието (всъщност, наказанието), което пряко и органически се поражда от нея, ще бъде вечно. А какво да кажем за народ, който е родил поговорката, че няма ненаказано добро? Най-вероятно, той ще бъде помилван. Дебатът тук ще бъде дали е народ от исихасти или е от психопати...

25 май, 04:32

Най ми харесва у Вапцаров това, че е живял като неудачник. И Пеню Пенев, и Дебелянов, и кой ли още не... Днес тези „неудачници“ обаче се изучават задължително от нашите деца. Това е тяхната „тиха победа“...

Аз умирам и светло се раждам -

разнолика, нестройна душа.

„От прераждане чак си досаждам“ –

и кога не греши – пак греши!

26 май, 11:56:

Голяма илюзия е, че срещу животното, находящо се на гъното на сърцето на еснафа, нищо не може да се направи. О, може, и още как! Още малко ще живее с тях в едно общество и след това ще избягам от Троян, като при бяството ще напиша до всекиго едно пълнокръвно, пълноценно писмо, разказвайки му цялата история на нашите отношения и обяснявайки му в какво точно ме е озорчил. (Разбира се, до всеки, който ме е озорчил...) Аз и сега въставам срещу много хора при такива ситуации... (Неколцина Човеци ще бъдат похвалени, несъмнено...) Искам да си разчитая сметките веднъж завинаги с Троян, тъй като отдавна настъпи развода ми с този град и аз сега само факултативно и задочно живея с него... Старозагорският поет Рашко Стойков има един прекрасен стих – „За Омир още спорят осем града – а той бе просил милостиня в тях.“ И аз така просех милостинята на усмивката и на пълноценните

Юлиан Жилиев, Мира Душкова и Ивайло Иванов, Русе, 2011

отношения на човек с човек, а получих само отрова, деспотични характери, чумосани погледи и наново отрова. Никой не е излязъл на глава с нашия народ, но да огорча съм сполучавал мнозина от тях, когато се е касало за ситуация, при която е трябвало да се защитавам, да отстоявам своето достойнство и да прибягвам до режима на самоотбрана. Да ми извадят троянци някакъв документ, че не са психопати, че не са се родили с нравствена олигофрения и клиничен идиотизъм – и тогава ще спра да ги критикувам... А единственият случай, когато се видях наяве с Рашко Стойков, беше в редакцията на вестник „Пегас“ – сатирично приложение на в-к „Дума“, нейде от края на 90-те години. Ами, то ако е било много хубаво в родния град, да си бе стоял там, Георги Господинов – в Ямбол, Пламен Дойнов – в Разград, а Миглена Николчина и Ани Илков – в с. Ружинци, където и двамата са родени. Обаче Ани Илков учи една година Българска филология в Търново – и избягва като метеор, все едно някой му е подпалил земята изпод краката. Друг голям български поет – Пейо Яворов – разправя в анкетата с Арнаудов, че докато е бил в Анхиало, се тършкал на дъщеница под, задушавал се е и все едно е щял да умре. А пък физически не е бил болен от нищо... Сега в Анхиало му устройват Яворови дни, като при Омир, и за Яворов и днеска спорят Анхиало и Чирпан... А бе, да бяхте му подхвърлили приживе милостинята на радостната благоразположеност или на ежедневната, добронамерена усмивка... Но протологичето май е неспособно на това – и не защото е свидливо, на всяка цена, ами защото е сетен морален бедняк – то я няма...

26 май, 23:26

Виждете колко бавно, мъчително и с някакви невидими, мъчаливи препятствия, дори няколко десетилетия след смъртта на автора си, истински стойностното нещо се налага. Но се налага!... След време няма да се питат по този въпрос – защо Георги Марков не се изучава в училище – а просто ще го изучават. Като „Записки по българските въстания“, да речем, които, между другото, при своята поява също не дават абсолютно никаква индикация, че ще влязат в литературния канон и, кажи-речи, са напълно забравени наскоро след това. Те се превръщат в удивително значима творба едва при второто им издание, не без съдействието и на изключително адмириращия предговор от Александър Балабанов. След това те също нямат равна съдба и не бележат само рецептивен възход – но това едва ли е най-интересният и трогателен пример. Има автори и творби с още по-интересни съдби и от тях ние виждаме, че истински значимото нещо, и това, което е наистина необходимо на хората, всъщност изобщо не бърза да стигне до тях. И не че не е полезно за техните души – възпрепятства го Княза на тоя свят – но и той най-накрая бива победен – с тихата радост на празника, с тихата глъб на страданието или – чрез самата истина, неизблениа синоним на същността, която, себееосъзнавайки ни като нация, не спира да струи и от „Записките“, и от „Задочните репортажи“...

28 май, 00:58

Толкова е кръстосан от всякакви съвпадения, приятелства и познанства светът, че най-накрая ще излезе, че всички хора, съставляващи човечеството, се познават. А някога Иван Методиев заяви: „Раздалечете пространствата между думите – за да има къде да се движат звездите!“... Бих искал и аз да възкликна по неговия термин: „Не поощрявайте фамилиарността в отношенията на човека с човек – за да може в по-голяма степен да се прояви човешката солидарност!“...

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ: Юлия Кръстева (Париж), Богдан Богданов (София), Кристиан Редер (Виена), Боян Биолчев (София), Ханс Улрих Рек (Кьолн), Никола Георгиев (София)

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ: Амелия Личева (гл. ред.)
Едвин Сугарев, Георги Господинов, Пламен Дойнов, Йордан Ефтимов, Ани Бурова,
Бойко Пенчев, Камелия Спасова, Мария Калинова,
Силвия Чолева, **Малина Томова**

Печат: „Нюзпринт“
ISSN 1310 - 9561

Адрес: СОФИЯ 1000 ул. „Цар Шишман“ 7
Банкова сметка: BG56BPB179401049389602, BIC - BPBIBGSG
Юробанк И Еф Джу България
Издава Фондация „Литературен вестник“
<http://litvestnik.wordpress.com;>
www.bsph.org/litvestnik
ВОДЕЩ БРОЯ Пламен Дойнов